

locis sterilitatem et pestem afflavit. Secundo, quia Deus volebat eum in Chanaan esse peregrinum, et assidue peregrinari, ut doceret nos in hac vita esse peregrinos, et tendere ad caelum, Hebr. 11, v. 40. Tertio, ut variis locis et gentibus processet sua doctrina, pietate, et vitae exemplo, atque undique spargeret verae religionis et virtutis semina. Ita Chrysostomus.

VERS. 2. — TULIT EAM, ut conjugem eam duceret. Erat Sara jam nonagenaria; unde mirum alicui videatur, illum eâ etate tantâ fuisse pulchritudine, ut à rege appetteretur. Verum nonagenarii tunc erant similes nostris quadragenariis vel quinquagenariis, quâ etate nonnulli robusti pristinam adhuc servant pulchritudinem. Addit Procop. divinitus cum fecunditate Saræ restauratam fuisse pristinam pulchritudinem.

Adjovit hanc Saræ pulchritudinem, quod ipsa valde bono erat temperamento, quod nunquam pepererat, quod nunquam lataverat, quodque, ut Torniellus et alii putant, multis ante annis, scilicet ex quo sterilem se esse certo intellexit, copulâ conjugali abstinenti, ut colligitur c. 18, vers. 12; hæc enim vires et pulchritudinem conservant; sicuti è contrario, debilis complexio, crebri partus, lactationes longæ, frequens copulæ usus, vires enervant, rugas et senium accelerant.

NOTA. Sara paucis diebus post angelorum ab Abrahamo discessum concepit Isaac, simulque cum Abrahamo ivit in Gerarum, ubi statim Abimelech eam sibi tulit, idcirco à Deo mox flagellatus est, ut patet v. 17, sterilitate communi et morbo gravissimo, sed medicis ignoto; itaque impeditus fuit ne Sarâ abuteretur; desperatâ medicorum ope Deus in somnis illi apparuit, jussitque Saram reddi. Ita Josephus.

VERS. 5. — PER SOMNUM. Hinc patet, dormienti Abimelech hanc visionem in imaginatione objectam esse; angelus enim in eâ hæc verba Dei loquens, et Abimelech respondens ita efformavit, ut rex omnino videretur sibi cum Deo colloqui.

EN MORIENS, scilicet, nisi jam sciens conjugatam, marito eam reddas, ut patet v. 7.

VERS. 5. — IN SIMPLICITATE, simplici, innocenti, recto et sincero animo; simplex enim in Scripturâ vocatur rectus, sincerus, innoxius, qui nulli est injurius.

VERS. 6. — ET EGO SICIO, te innoxium ab adulterio, sed non ab injuriâ; tulisti enim invitam pro tuo imperio, idcirco punivi te, v. 17.

NE PECCARES, ne vel inscius machaberis, essesque materialiter saltem adulter.

NON DIMISI, morbo impediivi, v. 17.

ORABIT, et exorabit, ut cesset ista plaga tua.

VERS. 7. — QUIA PROPHETA EST, quia vir sanctus est, cum quo Deus familiariter agit et loquitur. Secundo, propriè propheta fuit Abraham; multa enim futura prænôvit, uti nasciturum sibi Isaac, et ex eo Christum, posterosque suos quartâ generatione obtenturos Chananeam, evertendam Sodomam, etc. Septem vocis propheta significationes assignavi I Corinth. 14, initio.

VERS. 8. — STATIMQUE DE NOCTE, summo manè, ut habent Hebræi, Chaldaei et Septuag.

VERS. 9. — SUPER REGNUM MEUM. Solet enim Deus regna ob peccata regum punire, quia populus est aliquid principis et quasi principis pars, sive membrum politicum. Ita Abulensis.

INDUXISTI SUPER ME PECCATUM GRANDE, materiale adulterium. Dicendo enim Saram esse tuam sororem, non uxorem, dedisti mihi occasionem accipiendi eam in uxorem, quæ mihi non potest esse uxor, sed pellex et adultera; vulgus enim materiale peccatum vocat peccatum, putatque esse penam dignum. Metuere etiam, et dubitare poterat Abimelech, an satis Abrahamum examinasset et inquisisset, num Sara esset conjugata. Certè cupiditate aliquâ peccasse videtur et licentiâ, ut solent reges nonnulli, præsertim pagani, imperiosâ multa poscere, etiam conjuges et bona aliorum. Adde, fuisse aliquam formalem culpam in Abimelech, in eo quod Saram invitam abduxerit, ut dixi. Secundo, peccatum grande, id est, grandem peccati mei jam dicti ultionem, penam et plagam, ut patet v. 17. Ita Abul. Deus enim subinde etiam ob materialia peccata homines punit, id est, castigat et affligit, ut ipsi, ac præsertim principes et prælati, ea indagent et extirpent; ita fecit hîc Deus cum Abimelech.

VERS. 12. — VERE SOBOR MEA EST, q. d.: Verè more gentis mee, quæ nepotes sorores, nepotes fratres vocat, vocavi Saram sororem meam, cum nepes sit, ut dixi c. 12, 13. Sic Abraham vocat Loth fratrem, id est, nepotem suum, c. 15, 8. Addit S. Chrysost. quod omnes in familiâ Thare, ipsum Thare patrem vocabant, ac si omnes inter se fratres et sorores fuissent; maxime cum mortuo Aran, patre Saræ et Loth, haberent Thare non solum avi, sed et patris loco. Sic vulgò Flandri et Galli suos avos vocant maguos patres.

Quare non est verisimile, quod Cajetan. et alii ex hoc loco astruunt, Saram propriè fuisse sororem Abraham, et eodem proximo patre Thare, sed aliâ matre genitam; nam jure naturæ illicitum et irritum est matrimonium in primo consanguinitatis gradu, non tantum lineæ rectæ, sed et lateralis, puta inter fratrem et sororem. Ita S. August. lib. 22 contra Faustum cap. 33. Et quis credat Abrahamum virum tam probum, prudentem et honestum, sororem suam in conjugem accepisse?

FILIA PATRIS MEI, ET NON FILIA MATRIS MEÆ, q. d.: Sara ex eodem patre Thare mecum, sed per aliam matrem descendit; unde videtur, quod Thare duas habuerit uxores, ex quarum unâ natus est Abraham, ex alterâ Aran, qui genuit Saram et Loth. Hinc patet conjugium in secundo gradu collateralium, puta inter patruum et nepem, non planè vetari lege naturæ, et tum fuisse usitatum; jam autem veditum est lege positivâ. Ita S. Augustinus supra.

VERS. 13. — POSTQUAM AUTEM EDUXIT ME DEUS. Hebraicè est, cum errare et instar erroris peregrinari (hoc est enim hebræum *וָיִטְוּ* *me fecerunt dii*, puta Deus unus, sed in personis, trinus.

VERS. 16. — MILLE ARGENTOS, scilicet siclos, ut vertit Chaldaeus. Nam, cum in Scripturâ ponitur ar-

gentens vel aureus, intelligitur siclus, uti bene probat Mariana c. 6 de Ponderibus, et Delrio hic; jam mille sicli argentei sunt mille floreni Brabantici; siclus enim est florenus, sive 4 regales Hispanici. 70 vertunt, mille didrachma, scilicet Hebræica; nam didrachma Hebræum sive siclus, continebat non duas, sed 4 drachmas Atticas, puta 4 regales; ut dixi.

FRATRI, quem vocas fratrem tuum, cum sit maritus. Est ironia.

HOC ERIT TIBI IN VELAMEN OCULORUM, id est, in defensionem pudoris, et, ut Chaldaeus vertit, in velamen honoris tui, quod miserim tollere te mihi in sponsam, quodque honestè te habuerim, et intactam viro reddiderim; oculi enim sunt sedes pudoris. Alludit ad ritum veterum; sponsæ enim cum nuptiis dabantur, ob pudorem obnubebant velo, quod flammæum dicebatur, vel pallio caput, ut fecit Rebecca, Genes. 24, 65. Vide Alexand. ab Alex. l. 2 Genial. c. 5. Vide etiam dicta I Cor. 11, v. 5 et seq.

Sensus ergo est, ut rectè Delrio, q. d.: En ego quasi paranyphus, et novus antiqui matrimonii auspex, te viro uxorem in manum do, Cato Cæcilius; quia et dotem superaddo siclos mille. Illud sit tibi loco flammæ, quin et iis flammæ eme si voles, hoc nova nupta pudorem tum nuptiarum, tum mendacii tui, tum suspitionum quarumlibet de me et te obnube; facili enim omnes intelligent, te castè à me habitam, ex eo quod tam solemniter et honorificè à me sis viro reddita. Secundo, Hamerus sic explicat: Dedi tibi mille argenteos, ut emas tibi suisque ancillis velamen vultus, ad operiendam pulchritudinem, ne sit ea atqis, ut mihi fuit, illecebra et irritamentum libidinis, q. d.: Noli quasi inupta aperto capite, uti ante fecisti, incedere, sed quasi nupta illud obnube et vela. Tertio, Cajet. vertit, non hoc, sed hîc, scilicet Abraham maritus tuus, erit velamen oculorum omnibus ad concupiscendum te in uxorem, q. d.: Nemo qui noverit hunc esse maritum tuum, etsi videat te esse pulcherrimam, audebit te concupiscere et sumere in uxorem. Abraham enim, utpote maritus, omnibus velabit et claudet oculos, spem et mentem conjugii. Sed primus sensus magis est genuinus.

MEMENTO TE ESSE DEPREHENSAM. Lipom. vult corrigendum esse, reprehensam. Sic enim habent Hebræi et Chaldaei. Sed reprehensa fuit Sara hoc ipso, quo deprehensa, et verbis istis quasi sale aspersa, q. d.: Deinceps noli uti hæc dissimulatione et dolo, ut maritum voces fratrem tuum, ne te probrî, alios peccati

CAPUT XXI.

1. Visitavit autem Dominus Saram, sicut promiserat, et implevit quæ locutus est.

2. Concepitque et peperit filium in senectute suâ, tempore quo prædixerat ei Deus.

3. Vocavitque Abraham nomen filii sui, quem genuit ei Sara, Isaac;

4. Et circumcidit eum octavo die, sicut præceperat ei Deus;

periculo exponas. Unde Septuag. vertunt, in cunctis esto veridica.

VERS. 18. — CONCLUSERAT ENIM DOMINUS OMNEM VULVAM DOMUS ABIMELECH, ne possent mulieres factum concipere, vel ante conceptum edere et parere; ex quo necesse erat gravidas acerbissimis doloribus excruciarî, q. d.: Fecit Deus omnes steriles. Addit Josephus, Abimelech ad eam gravi morbo percussus à Deo, ut medici de ejus vitâ desperarent. Hoc etiam innuit Scriptura, eam ait: *Orante autem Abraham* (vide, ait S. Chrysostomus, quid valeant preces justi apud Deum) *sanavit Deus Abimelech*. Addunt et alii apud Pererium, eum ingenti cruciati in verendis afflictum fuisse.

Non peccarat, vel certè parùm peccarat Abimelech, ut patet v. 4 et 6, itaque pena hæc non illi tam pœna fuit, quam frenum ne Saram tangeret, et stimulus, qui eum cogeret, ut statim Saram redderet Abraham.

Ex hoc cap. liquet tunc gentes aliquas, puta Geraritas, coluisse unum verum Deum; cum enim colebat eorum rex Abimelech, vir pius et probus, ut colligitur primo, ex eo, quod Saram noluit uxorem, nisi audiens esse sororem Abraham, putansque esse inuptam; mox verò ut nuptam scivit, reddidit. Secundo, quia v. 4, se et suos vocat *gentem justam*. Tertio, quia cum Deo familiariter colloquebatur, v. 5. Deique ejus excusationem acceptavit, v. 6. Quarto, quia v. 10, exostulans ad Abraham dicit: *Quid videris* (impietatis in gente mea) *ut hoc faceres?* Quinto, quia, v. 14, Abraham liberabit habuit, eumque invitavit ut secum habitaret.

Talis fuit quoque Melchisedech rex Salem, et, ut videtur, ejus civis, c. 14; item Helronite, c. 23. Talis fuit et Job cum suis Hussitis. Ita Theodor. et alii. Præter Abraham ergo ejusque posteros, erant tunc alii principes et populi colentes et timentes Deum verum.

Moral. S. Chrysost. hom. 45, notat quàm justus, v. g., Abraham, sit Deo cordi et cure, ut, quia in eum confidit, ipsum non tantum à morte liberet, sed et gloriosum divitemque repente efficiat: *In hunc enim modum, inquit, solet Deus agere; non solum à tribusliberari eos, qui fortiter se gerunt in periculis in que incidunt, sed et tantum in adversis præbet lætitiâ, ut in eorum oblivione omnino veniant, et in multâ sint bonorum affluentia. Et inferius: Nam semper omnia ita facit et tractat, et singula dispensat, ut eî sibi servitium quasi luminaria retineat, et eorum virtutem ubique manifestam faciat.*

CHAPITRE XXI.

1. Or, le Seigneur visita Sara, ainsi qu'il l'avait promis, et il l'accomplit en elle sa parole.

2. Elle conçut et enfanta un fils en sa vieillesse, dans le temps que Dieu lui avait prédit.

3. Abraham donna le nom d'Isaac à son fils qui lui était né de Sara;

4. Et il le circoncit le huitième jour, selon le commandement qu'il en avait reçu de Dieu.

5. Cum centum esset annorum; hæc quippe ætate patris, natus est Isaac.

6. Dixitque Sara: Risum fecit mihi Deus: quicumque audierit, corridebit mihi.

7. Rursusque ait: Quis audiretur crederet Abraham, quod Sara lactaret filium, quem peperit et jam seni?

8. Crevit igitur puer, et ab lactationis; fecitque Abraham genitum convivium in die ab lactationis ejus.

9. Cumque vidisset Sara filium Agar Ægyptiæ ludentem cum Isaac filio suo, dixit ad Abraham:

10. Ejice ancillam hanc, et filium ejus; non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac.

11. Durè accepit hoc Abraham pro filio suo.

12. Cui dixit Deus: Non tibi videatur asperum super puero, et super ancillâ tuâ: omnia que dixerit tibi Sara, audi vocem ejus, quia in Isaac vocabitur tibi semen.

13. Sed et filium ancillæ faciam in gentem magnam, quia semen tuum est.

14. Surrexit itaque Abraham mane, et tollens panem et utrem aquæ, imposuit scapule ejus, tradiditque puerum, et dimisit eum. Quæ cum abiisset, errabat in solitudine Bersabee.

15. Cumque consumpta esset aqua in utre, abiecit puerum subter unum arborum, quæ ibi erant.

16. Et abiit, seditque Æ regione procul quantum potest arcus jacere; dixit enim: Non videbo morientem puerum: et sedens contra, levavit vocem suam et flevit.

17. Exaudivit autem Deus vocem pueri: vocavitque angelus Dei Agar de cælo, dicens: Quid agis, Agar? noli timere; exaudivit enim Deus vocem pueri de loco in quo est.

18. Surge, tolle puerum, et tene manum illius, quia in gentem magnam faciam eum.

19. Aperuitque oculos ejus Deus: quæ videns puerum aquæ, abiit, et implevit utrem, dediditque puero bibere.

20. Et fuit cum eo, qui crevit, et mortuus est in solitudine, factusque est juvenis sagittarius.

21. Habitavitque in deserto Pharan, et accepit illi mater sua uxorem de terrâ Ægypti.

22. Eodem tempore dixit Abimelech, et Phicol princeps exercitus ejus, ad Abraham: Deus tecum est in universis que agis.

23. Jura ergo per Deum, ne noceras mihi, et posteris meis, stirpique meæ; sed misericordiam, quam feci tibi, facies mihi et terræ in quâ versatus es advena.

24. Dixitque Abraham: Ego jurabo.

25. Et increpavit Abimelech propter puteum aquæ, quem vi absterant servi ejus.

26. Responditque Abimelech: Nescivi quis fecerit

5. Ayant alors cent ans; car ce fut à cet âge-là qu'il devint père d'Isaac.

6. Et Sara (sarra) allusion au nom d'Isaac, qui signifie ris, dit alors: Dieu en me demandant un fils, m'a donné un sujet de ris et de joie; qu'on l'apprendra, s'en rejouira avec moi.

7. Et elle ajouta: Qui croirait qu'on aurait jamais pu dire à Abraham que Sara nourrit de son lait un fils qu'elle lui aurait enfanté, lorsqu'il serait déjà vieux?

8. Cependant l'enfant crût, et on le sevrâ; et Abraham fit un grand festin au jour qu'il fut sevré.

9. Mais Sara ayant vu le fils de Agar égyptienne qui jouait peu respectueusement avec Isaac son fils, et qui même le maltraitait, elle dit à Abraham:

10. Chassez cette servante et son fils; car le fils de cette servante ne sera point héritier avec mon fils Isaac.

11. Ce discours parut dur à Abraham, à cause de son fils Ismaël.

12. Mais Dieu lui dit: Que ce que Sara vous a dit touchant votre fils et votre servante, ne vous paraisse point trop rude. Faites tout ce qu'elle vous dira, parce que c'est d'Isaac, et non d'Ismaël, que sortira la race qui doit porter votre nom, et recevoir l'effet de mes promesses.

13. Je ne laisserai pas néanmoins de rendre le fils de votre servante chef d'un grand peuple, parce qu'il est sorti de vous.

14. Abraham se leva donc dès le point du jour, prit du pain et un vaisseau plein d'eau, le mit sur l'épaule d'Agar, lui donna son fils, et la renvoya. Elle étant sortie de la maison d'Abraham, errait dans la solitude, qui fut depuis appelée le désert de Bersabee.

15. Et l'eau qui était dans le vaisseau ayant manqué, la soif réduisit Agar et son fils dans un abaissement qui les menaçait d'une mort prochaine: alors elle laissa son fils couché sous un des arbres qui étaient là.

16. S'éloigna de lui d'un trait d'arc, et s'assit vis-à-vis, en disant: Je ne verrai point mon enfant mourir. Et devant sa voix dans le lieu où elle se tint assise, elle se mit à pleurer.

17. Or, Dieu écouta la voix de l'enfant qui pleurait aussi de son côté; et un ange de Dieu appela Agar du ciel, et lui dit: Agar, que faites-vous là? Ne craignez point, car Dieu a écouté la voix de l'enfant du lieu où il est.

18. Levez-vous, prenez l'enfant, et tenez-le par la main; ayez soin de lui, parce que je le rendrai chef d'un grand peuple.

19. En même temps Dieu lui ouvrit les yeux; et ayant aperçu un puits plein d'eau, elle s'y en alla, y remplit son vaisseau, et en donna à boire à l'enfant. Dieu assista cet enfant, qui crût, et demeura dans les déserts, et il: Isaac, ait, ipso nomine figuram et gratiam signat. Isaac enim risus latinè significatur; risus autem insigne lætitiæ est. Quis autem ignorat quid is (Christus) universorum lætitiæ sit, qui mortis formidolose vel pavore compresso, vel merore sublato, factus omnibus est renissio peccatorum? Itaque ille nominabatur, et iste designabatur; ille exprimebatur, et iste annunciabatur.

20. Dieu assista cet enfant, qui crût, et demeura dans les déserts, et il: Isaac, ait, ipso nomine figuram et gratiam signat. Isaac enim risus latinè significatur; risus autem insigne lætitiæ est. Quis autem ignorat quid is (Christus) universorum lætitiæ sit, qui mortis formidolose vel pavore compresso, vel merore sublato, factus omnibus est renissio peccatorum? Itaque ille nominabatur, et iste designabatur; ille exprimebatur, et iste annunciabatur.

21. En ce temps là Abimelech, accompagné de Phicol qui commandait son armée, vint dire à Abraham: Dieu est avec vous dans tout ce que vous faites: c'est pourquoi je souhaiterais faire alliance avec vous, et vous engager à m'accorder votre amitié.

22. Jurez moi donc par le nom de Dieu, que vous ne ferez de mal, ni à moi, ni à mes enfants, ni à ma race, mais que vous ne traiterez, et ce pays dans lequel vous avez demeuré comme étranger, avec la bonté que vous lui avez fait.

23. Et il fit ses plaintes à Abimelech de la violence avec laquelle quelques-uns deses serviteurs lui avaient ôté un puits qu'il avait creusé.

24. Abimelech lui répondit: Je vous le jurerai.

25. Et il fit ses plaintes à Abimelech de la violence avec laquelle quelques-uns deses serviteurs lui avaient ôté un puits qu'il avait creusé.

26. Abimelech lui répondit: Je n'ai point su qui vous a fait cette injustice, vous ne m'en avez pas vous-même averti, et jusqu'à ce jour je n'en ai point osé parler. Ainsi elle ne doit pas empêcher que vous ne m'accorder

hanc rem: sed et tu non indicasti mihi, et non ego audivi præter hodiè.

27. Tulit itaque Abraham oves et boves, et dedit Abimelech, percusseruntque ambo fœdus.

28. Et statuit Abraham septem agnas gregis seorsum;

29. Cui dixit Abimelech: Quid sibi volunt septem agnæ istæ quas stare fecisti seorsim?

30. At ille: Septem, inquit, agnas accipies de manu meâ, ut sint mihi in testimonium quoniam ego fodi puteum istum.

31. Idcirco vocatus est locus ille Bersabee, quia ibi interque juravit,

32. Et inierunt fœdus pro puteo juramenti.

33. Surrexit autem Abimelech, et Phicol princeps exercitus ejus, reversique sunt in terram Palastinorum. Abraham verò plantavit nemus in Bersabee, et invocavit ibi nomen Domini Dei æterni.

34. Et fuit colonus terræ Palastinorum diebus multis.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — VISITAVIT AUTEM DOMINUS SARAM, dando ei conceptum et prolem promissam. Ita Rupertus. Secundò, post conceptum et natum Isaac, angelus Dei vicarius visitavit corporali formâ Saram, ut ei de prole gratularetur, juxta id quod promiserat c. 18, dicens: Revertens veniam ad te tempore isto, et habebit filium Sara.

VERS. 2. — IN SENECTUTE SUA. Sua, id est, ejus, scilicet Abrahami. Est hebraismus: Hebræa enim sic habent, peperit Sara Abraham filium in senectute ejus, vel pro senectute ejus; qui scilicet seni Abraham esset consolatio et voluptas. Adde: Hebræi dicunt prolem nasci patri, non matri, quia proles patris est hæres, patrisque nomen et familiam propagat, non matris.

VERS. 3. — VOCAVITQUE ABRAHAM NOMEN FILII SUI, etc., ISAAC, quia scilicet Isaac hebr. idem est quod risus. Isaac enim fuit risus gaudiumque senis Abraham et sterilis Saræ, adeoque totius orbis; nam ex eo nasciturus erat Christus. Unde, v. 6, ait Sara: Risum fecit mihi Dominus, quicumque audierit corridebit mihi. Hinc alleg. S. Ambros. l. de Isaac, c. 1: Isaac, ait, ipso nomine figuram et gratiam signat. Isaac enim risus latinè significatur; risus autem insigne lætitiæ est. Quis autem ignorat quid is (Christus) universorum lætitiæ sit, qui mortis formidolose vel pavore compresso, vel merore sublato, factus omnibus est renissio peccatorum? Itaque ille nominabatur, et iste designabatur; ille exprimebatur, et iste annunciabatur.

VERS. 5. — CUM CENTUM ESSET ANNORUM. Refer hæc non ad eò præceptat, sed ad eò circumcidit. Circumcisus enim uti et natus est Isaac, anno Abrahamæ centesimo.

Nota. Hoc tempore vivebat adhuc in Haran Thare, pater Abraham, et avus Isaac. Thare enim genuit Abraham anno ætatis suæ 70; cum ergo Abraham centum erat annorum, genuitque Isaac, Thare erat 170 annorum.

cordis vobis amicit que je vous demande avec instance, et dont je vous prie de me donner quelque gage assuré.

27. Abraham donna donc à Abimelech des brebis et des bœufs, et ils firent alliance ensemble.

28. Abraham ayant mis à part sept petites brebis qui lui avait tirées de son troupeau,

29. Abimelech lui demanda: Que veulent dire ces sept petites brebis, que vous avez mises ainsi à part?

30. Vous recevrez, dit Abraham, ces sept jeunes brebis de ma main, afin qu'elles me servent de témoignage, que c'est moi qui ai creusé ce puits.

31. C'est pourquoi ce lieu fut appelé Bersabee, c'est-à-dire, puits de serment, parce qu'ils avaient juré là tous deux.

32. Et qu'ils avaient fait alliance près de ce puits, qu'on appela pour cela le puits du serment.

33. Abimelech s'en alla ensuite avec Phicol, général de son armée, et ils retournerent dans la Palestine. Mais Abraham planta un bois à Bersabee, et il invoqua en ce lieu-là le nom du Seigneur, qui est le Dieu éternel.

34. Et il demeura longtemps comme étranger au pays des Philistins, c'est-à-dire, dans la Palestine.

COMMENTARIUM.

rom; post hæc vixit adhuc Thare 55 annis; mortuus est enim anno ætatis suæ 205, Genes. 11, v. 32.

Tropol. S. Ambrosius l. 4 de Abraham, c. 7: Si fueris centenarius, id est, perfectus, habebis posteritatem, lætitiæ exultationis, hereditatem vitæ æternæ. Centenarius enim est numerus perfectionis, et Isaac risum et exultationem significat.

VERS. 6. — RISUM FECIT MIHI DEUS. Chaldaeus veritè, gaudium fecit mihi Deus, omnis qui audierit congratulabitur mihi. Sara typus fuit B. Mariæ parientis Christum, qui est desiderium et gaudium collium æternorum. Unde ipsa cauit: Exultavit spiritus meus in Dec saluati meo, quia respexit humilitatem ancillæ suæ; ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

VERS. 7. — QUIS AUDITURUM CREDERET ABRAHAM? Hebraicè mi mille, quis dixisset Abraham?

QUOD SARA LACTARET. Deus cum partu lac Saræ per miraculum restituit, quia volebat eam quasi matrem per se, non per nutricem lactare Isaac.

Discent hic matres, se debere per se suas proles nutrire et lactare; natura enim hoc illis onus imposuit. Hinc mamillas et ubera, veluti lagenulas quasdam ad proles nutriendas aptas, illis largita est. Et aliqui quidem putant esse peccatum mortale, absque causâ per nutricem alere; melius tamen cum Navarro in Enchirid. c. 14, n. 17, dicendum existimamus, tantum esse veniale; ratione tamen aliquarum circumstantiarum gravius peccatum esse potest. Si autem id fiat subsistente causâ legitinâ, nullum peccatum erit. Peccant ergo illæ matres, que absque justa causâ et necessitate, filios alere dedignantur; et illæ adhuc graviss, que absque delectu quibusvis ferè nutricibus tradunt, sæpè incoguitis, infirmis, etc., ex quâ re multa mala oriuntur; nam præter id, quod aliquando alii filii supponuntur: Primò, infans vel non vivit, vel debilius vivit; quia lac sugere compellitur natura: non conforme: qui si ex eodem corpore, ex

quo genitus est, patris esset, materni corporis calore fortis ac robustus evaderet, meliorisque ingenii et indolis. Vide Plinium l. 28, c. 9, ubi scribit lac maternum esse utilissimum, et naturae proli convenientissimum. Vide etiam apud A. Gellium l. 12. Noct. Att. c. 1, orat. Phavorini philosophi, in qua plurima incommoda enumerantur, quae ex tali educatione per lac asilarum pronant. Quod verissimum esse eo constat, quod hædis, si ovium lacte alantur, pili teneriores gignuntur; et agnis, si caprarum, lana existet durior; imò arbores si transplantentur ex loco suo naturali, ex humore quem radices transplantatae attrahunt, sæpè vel mutantur, vel pereunt. Si ergo nutrices fuerint rusticæ, si improbæ, si impudicæ, si iracundæ, si temulentæ, si crudeles, si fortè etiam lepræ, aut alio morbi genere infectæ, tales ferè proles existunt. Sic Dido apud Virg. insectatur Æneam tanquam degenerem, ut qui à matre educatus non fuerit. Scribit Lampridius, Titum filium Vespasiani imp. toto vice tempore adversâ valetudine laborasse, eò quod à nutrice infirmâ lactatus esset; et pluribus aliis idem confingisse. De Tiberio quoque Cesare fertur, quod fuerit magnus potator quia nutrix ipsius talis erat.

Secundò, ex eo quod filius non lactetur à propriâ matre, fit ut mater filium, et filius matrem minus amet. Hinc D. Ambrosius lib. 4. de Abraham, c. 7, ex eo quod Sara lactaverit filium, infert: Provoctantur femine memine dignitatis suæ, et alere filios suos: hæc enim matrum gratia, hic honos; denique, inquit, eos plus amare filios solent, quos ipse matres lactaverunt uberibus suis. Unde naturalem parentum ac filiorum amorem majorem videmus in communi plebe, quam in familiis nobilibus; quoniam ferè omnes nobiles femine infantes suos per nutrices lactare curant, eos sæpè nec vident, nec ab eis videntur ante annum vel alterum.

Tertiò, S. Basil. hom. 9 Hexam., ostendit nullum ferè genus esse, quod alteri proles alendas committat, tametsi sævissimum et crudelissimum. Videmus, inquit, ut in ovium copioso grege è stabulis exiliens agnus matris suæ continuò percipiat vocem, ad eamque properet, atque lactis fontes proprios rectâ petat, et mater inter innumeros agnos internoscit proprium.

Lupi, leones, tigrides ac ceteræ feræ immanes ita suos fovent fœtus, ut ferè semper in sinu, vel ad mammillas habeant. Aves sæpè 5, 6, 7 et 8, plures sub aliis habent, et licet nec lac ipsas natura impertiverit, nec alia semina unde suos pullos alant, tamen curam adhibent, ut ipsis necessaria subministrant; imò quod magis est admirandum, tantum est in ipsis feris et avibus nutriendi et incubandi desiderium, ut subsinde pro hoc officio mas et femella contendant, ut patet in cyenis et ursis, alioqui feris animalibus, quæ etiam catulos informes lambendo formant. Et ita soli homines à matribus deseruntur, et nutricebus, nescio quibus, exponuntur.

Podeat ergo eas, quod à brutis animalibus in officio charitatis superentur; et imitentur sanctas mulieres

quæ proprio lacte filios alerunt, ut Sara Isaac, Rebecca Jacob, Anna Samuelem; et mater illa nobilissimè septem fratrum Machabeorum, 2 Machab. 7, ac ipsa Dei genitrix filium suum Christum Dominum. Div. quoque Aug. in lib. Confess. fatetur se cum matris lacte, Dei honorem et venerationem hausisse. Ex quibus omnibus sequitur, pravam consuetudinem trahi ipsam naturam effecisse (sicut ait D. Gregor. ad interrog. Augustini Angelorum. Episcopi c. 10), ut mulieres filios quos gignunt nutrire contemnunt, eosque aliis mulieribus tradant, quod ex causâ inconscientiæ videtur inventum, quia, dum se continere nolunt, lactare despiciunt quos gignunt.

VERS. 8. — ABLACTATUS EST. Quod hebat tum annis circiter quinto, ut jam sit tertio; presentis si proles esset unica, unicæque dilecta; quinque annis ergo fuit Isaac, cum cum vexavit et persecutus est Ismael.

FECEIT GRANDE CONVIVIUM IN DIE ABLACTATIONIS. Quia moris tum erat, ait Cajetan., ut initium comedendi primogeniti, quasi jam per se vivere incipientis, et vitalis futuri, celebraretur communi convivii lætitiâ.

Secundò, ut conviva, aliquæ passim videntur ex lacte Saræ, partum fuisse verum, non suppositivum nec subventaneum, ait S. Chrysost.

Tropol. S. Augustin. et Rupert. Ingens, inquit, est gaudium, cum homo non lacte, sed solido sapientie et virtutis cibo vestitur.

VERS. 9. — LUDENTEM, irridentem, subsannantem, vexantem, imò persequentem Isaac, ut explicat Apostolus Galat. 4, 29. Sic duellum Joab cum Abner vocatur lusus 2 Reg. 2, 14: *Surgant, inquit, pueri, et ludant, id est, duellant.* Sic canes ludunt cum felibus, et feles cum muribus.

Causa cur Ismael illuserit et vexaverit Isaacum, videtur fuisse invidia convivii tam solemnisi (quod fecit Abraham in ablactatione Isaac), et primogenituræ ac promissionis de semine benedictæ, ex Isaac nascituræ; hæc enim sibi potius, utpote primogenito, et 12 annis seniori, quam Isaac, deberi putabat Ismael. Ita S. Hieron. et alii.

Porrò jure non tantum in Ismaelem, sed etiam in matrem ejus Agar, excendit Sara, eò quod ipsa filii sannas et petulantiam non compesceret.

VERS. 10. — EJICE ANCIILLAM. Dixit hæc Sara mota à Deo, ut colligitur v. 12; prudenti enim et presago spiritu timebat, ne Ismael, qui tam citò suum vexabat Isaac, deinceps crescentibus odiis eum supplantaret, vel opprimeret; voluit ergo eum separari, et domo expelli. Ita videmus multò meliùs et quietiùs separari ac seorsim vivere proles diversi thori, scilicet ex eodem parente, sed aliâ matre genitas.

Allegor. ejectus et reprobus est Ismael, id est, Synagoga, quia illusit filium liberæ, id est, quia Christum regem libertatis illusit, flagellavit, crucifixit, ejusque domesticos libertos, puta Apostolos et Christianos, pertinaci odio persecuta est.

CUI DIXIT DEUS, nocte in somnis per visionem, ut patet v. 11.

VERS. 11. — IN ISAAC VOCABITUR TIBI SEMEN; in Isaac et Isaacidis censebitur et vocabitur posteritas tua. Filii enim Isaac vocabuntur filii Abrahæ, eruntque hæredes promissionis, quam tibi, ô Abraham, feci; non autem filii Ismael, hi enim non Abramidae, sed Ismaelite, Agareni et Saraceni vocabuntur.

Allegoricè, in Isaac, id est, in Christo Isaaci filio eoque solo, vocabuntur Christiani fideles, filii Abrahæ, qui est pater credentium, ac consequenter filii Dei et hæredes vite æternæ. Galat. v. 25 et 28.

VERS. 14. — DIMISIT EAM. Facit hic Abraham divortium cum Agar, jussu Dei; unde Agar et Abrahami invicem deinceps debitum conjugale reddere non tenebantur, perinde ut non tenetur modò conjux conjugi adultero, vel ob rixas, aliasve justas causas per divortium separato debitum reddere. Non tamen facta est hæc matrimonii inter Agar et Abraham dissolutio, ita ut liceret Agar alteri nubere. Agar enim non matrimonio, sed domo tantum Abrahæ ejecta fuit per divortium, ob suas lites quas habuit cum Sarâ, uti ejectione adultera. Ita Abulensis.

TRADIDIT PUERUM, non humeris portandum, sed pedibus duendum; erat enim jam Ismael 17 annorum, ut patet ex dictis v. 8. Quare quod in Septuag. jam legitur: *Et posuit puerulum super humerum, corruptum videtur, itaque transpositis verbis legendum: Dedit Abraham Agar panem et utrem aquæ, et imposuit super humerum ejus, et puerum, supple dedit illi, non in humerum, sed in manu duendum.*

VERS. 15. — ABIECIT, non tam brachiis, quam animo, q. d.: Dimisit et reliquit eum fatiscentem fame, sub arbore, quasi desperatum, et mox moriturum. Ita S. August.

VERS. 16. — ET FLEVIT, Agar; flevit et puer Ismael, unde et fontem eum audivit Deus, ejusque misertus est. Sic, ait S. Chrysost. hom. 46, *quandocumque voluerit Deus, fiet in solitudine simus, et in extremis afflictionibus, nullamque spem salutis habeamus, nullo alio opus habebimus, divinâ gratiâ nobis omnia suppediente. Nam si ejus gratiam nacti fuerimus, nullus nobis prævidebit, sed nos potentiores omnibus erimus.* Ergo in arctis et desperatis rebus vicinissimus est Deus, et invocatus illic succurrit. Nam, ut ait Psaltes: *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adjutor.* Ita Deus affuit Davidi in deserto, eumque jam quasi captum, è manibus Sautis persequentis eripuit, 1 Reg. 18 et seq.

VERS. 17. — NOLI TIMERE, meum adventum et fulgorem, aut pueri mortem; non enim morietur.

VERS. 19. — APERUITQUE OCULOS EJUS; fecit ut videret vicinum fontem quem priùs errore turbata et prostrata non viderat, q. d.: Deus oculos Agar inflexit, direxit, et ostendit ei puteum.

Sic allegoricè, ait Rupert., Deus in fine mundi Judæis ab Ecclesiâ profugis et errantibus viam veritatis, et puteum Scripturæ, atque in eis aquam vite, puta Christum, ostendit.

DEUS. Angelus vicem Dei gerens. Vide canon. 46. VERS. 16. — ET FUIT CUM EO, supple Deus, uti habent Hebræa, Chaldaea, et Septuag., q. d.: Deus fa-

vit, jvrit, direxit, promovit Ismaelem, in gratiam Abrahæ patris ejus. Fabulosum ergo videtur, quod tradunt Hebræi, Ismaelem lactrocini vaccæ.

FACTUSQUE EST JUVENS SAGITTARIUS, à juvenute vacavit venationi et sagittationi ferarum.

VERS. 25. — NE NOCEAS MIHI, quòd non noceris mihi, meisque posteris; hebr. est *im fisor*, quòd non mentieris mihi, id est, quòd dolo malo mecum non ages. Ita Vatablus. Secundò, quòd iniquè mecum non ages, quòd non eris mihi injurius, quòd per vim me meoque non opprimes. In Scripturâ enim mendacium vocatur ipsa iniquitas et injustitia; et mentiri dicitur qui fidem fallit, quique proximo suo iniquus et injurius est. Hic enim agit contra veritatem practicam, puta contra officium et debitum quod alteri præstare debet.

SED JUXTA MISERICORDIAM QUAM FECI TIBI. Est hebraismus, q. d.: Sicut ego te bene meritis sum, dando tibi oves, boves et servos, ancillas, et mille argenteos, c. 20, v. 14; ita quoque tu studes de me meisque benè mereri.

VERS. 31. — BERSABEE. Ita dictus est locus à beera, id est, puteus, et *seeba*, id est, juramenti, quia ibi juravit Abraham fœdus et fidelitatem Abimelech. Secundò, dictus et Bersabee à *beer*, id est, puteus, et *seeba*, id est, septem, scilicet agrarum, quas pro puteo et loco circumjacente, Abraham regi numeravit. Puteum ergo hunc, licet à se suisque effusum, non gratis nec hereditario jure, sed titulo emptionis et permutationis possedit Abraham; vide S. August. q. 56.

Ab hoc puteo, urbs illi vicina dicta est Bersabee, que est ultima Judææ ad meridiem, sicuti Dan est ultima ad septentrionem. Unde Scriptura solet Judææ longitudinem exprimere per duos hosce ejus terminos dicens: *A Dan usque Bersabee.* In Bersabee diù habitârunt Abraham, Isaac et Jacob, unde in Bersabee, ut et in Dan, Jeroabam constituit suos vitulos aureos à populo adorandos. Alius est hic puteus, à puteo Hebraei et videtur, ut patet, c. 16, v. 14. Docent Ventræi hebræum *ghisba*, id est, juro, à *seeba*, id est, septem, deduci, eò quòd jusjurandum suscipi non debeat nisi septem, id est, multis gravibusque de causis agnæ ac argumentis ac testibus; est enim jusjurandum res sacra, in qua interponitur divina auctoritas et veracitas; quâ proinde non temerè, nec leviter, sed animo multipliciter confirmato et certo adhibenda est.

VERS. 35. — PLANTAVIT NEMUS. Septuaginta verunt, *plantavit agrum; Onkellos, plantavit plantationem; Jonathas, qui est auctor Targum Hierosolymitani, plantavit hortum arbore densum, et plenum optimis fructibus.* Adhucque Jonathas, quòd Abraham in hoc horto solitus sit peregrinos hospitio excipere et recreare, ac pro mercede pacisci, ut creatorem celi et terræ qui hæc illis dedisset, timeant et colerent. Unde ex eo quòd sequitur: *Et invocavit ibi nomen Domini Dei æterni*, patet Abrahamum ille etiam altare ad orationem et sacrificium extruxisse. Erat ergo hoc quas

eremitorium et oratorium Abrahæ, quò se subinde à curis et negotiis cum Deo acturus recipiat. Ita Cajet. et Pererius.

Hinc nemus hebraicè vocatur *escel*, id est, arborum aut silva arboribus consita, silens et amœna, à rad. *scala*, id est, quietus et tranquillus fuit; inde ergo dicitur hoc nemus *escel*, à quiete, silentio et tranquillitate; sicut idem nemus aut lucus, hebr. vocatur

CAPUT XXII.

1. Quæ postquam gesta sunt, tentavit Deus Abraham, et dixit ad eum: Abraham, Abraham. At ille respondit: Adsum.

2. At illi: Tolle filium tuum unigenitum quem diligis, Isaac, et vade in terram Visionis: atque ibi offeres eum in holocaustum super unum montium, quem monstravero tibi.

3. Igitur Abraham, de nocte consurgens, stravit asinum suum, ducens secum duos juvenes, et Isaac filium suum: cùmque concidisset ligna in holocaustum, abiit ad locum quem præceperat ei Deus.

4. Die autem tertio, elevatis oculis, vidit locum procul:

5. Dixitque ad pueros suos: Expectate hic cum asino: ego et puer illic usque prope, postquam adoraverimus, revertentur ad vos.

6. Tult quoque ligna holocausti, et imposuit super Isaac filium suum: ipse verò portabat in manibus gnem et gladium. Cùmque duo pergerent simul,

7. Dixit Isaac patri suo: Pater mi. At ille respondit: Quid vis, fili? Ecce, inquit, ignis et ligna: ubi est victima holocausti?

8. Dixit autem Abraham: Deus providebit sibi victimam holocausti, fili mi. Pergent ergo pariter:

9. Et venerunt ad locum quem ostendit Deus, in quo edificavit altare, et desuper ligna composuit: cùmque alligasset Isaac filium suum, posuit eum in altare super struem lignorum.

10. Extenditque manum, et arripuit gladium, ut immolaret filium suum.

11. Et ecce angelus Domini de caelo clamavit, dicens: Abraham, Abraham. Qui respondit: Adsum.

12. Dixitque ei: Non extendas manum tuam super puerum: neque facies illi quidquam; nunc cognovi quòd times Deum, et non peperisti unigenito filio tuo propter me.

13. Levavit Abraham oculos suos, viditque post tergum arietem inter vepres harenitem cornibus, quem assumens obtulit holocausto pro filio.

14. Appellavitque nomen loci illius: Dominus videt. Unde usque hodiè dicitur: In monte Dominus videbit.

15. Vocavit autem angelus Domini Abraham secundò de caelo, dicens:

16. Per me ipsum juravi, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, et non peperisti filio tuo unigenito propter me;

17. Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas coeli, et velut arenam quæ est in litore

ascera, à felicitate et beatitudine; in loco enim quieto et amœno, homo sibi videtur esse quasi in paradiso, felix et beatus.

Vers. 34. — ET FUIT COLONUS, incolæ et peregrinus, non indigena et inquilinus. Hebraicè enim est *rainger*, et peregrinatus est Abraham in terrâ Palestinorum.

CHAPITRE XXII.

1. Après cela Dieu tenta Abraham, et lui dit: Abraham, Abraham. Abraham lui répondit: Me voici, Seigneur.

2. Dieu ajouta: Prenez Isaac, votre fils unique, qui vous est si cher; et allez en la terre qui sera bientôt appelée la terre de Vision; et là vous me l'offrirez en holocauste sur une des montagnes que je vous montrerai.

3. Abraham se leva donc avant le jour, prépara son âne, et prit avec lui ses deux jeunes serviteurs, et Isaac son fils qui avait alors vingt-cinq ans. Et ayant coupé le bois qui devait servir à l'holocauste, il s'en alla au lieu où Dieu lui avait commandé d'aller. Il marcha pendant deux jours;

4. Et le troisième jour, levant les yeux en haut, il vit le lieu de loïn.

5. Et plein de confiance dans les promesses que Dieu lui avait faites, et qui devaient s'accomplir dans la personne de son fils, il dit à ses serviteurs: Attendez-moi ici avec l'âne; nous ne ferons qu'aller jusque-là mon fils et moi; et après avoir adoré, nous reviendrons aussitôt à vous.

6. Il prit aussi le bois pour l'holocauste, qu'il mit sur son fils Isaac; et pour lui, il portait en ses mains le feu et le couteau. Ils marchaient ainsi eux deux ensemble.

7. Lorsqu'Isaac dit à son père: Mon père, Abraham lui répondit: Mon fils, que voulez-vous? Voilà, dit Isaac, le feu et le bois; où est la victime pour l'holocauste?

8. Abraham lui répondit: Mon fils, Dieu aura soin de fournir lui-même la victime qui doit lui être offerte en holocauste. Ils continuèrent donc à marcher ensemble.

9. Et ils vinrent au lieu que Dieu avait montré à Abraham; il y dressa un autel, disposa dessus le bois pour l'holocauste, lia ensuite son fils Isaac, et le mit sur le bois qu'il avait arrangé sur l'autel, sans qu'Isaac fit aucune résistance.

10. En même temps il étendit la main, et prit le couteau, pour immoler son fils qui s'offrait lui-même à Dieu de tout son cœur.

11. Mais dans l'instant l'ange du Seigneur lui cria du ciel: Abraham, Abraham. Il lui répondit: Me voici.

12. L'ange ajouta: Ne mettez point la main sur l'enfant, et ne lui faites aucun mal. Je connais maintenant que vous craignez Dieu, puisque pour m'obéir, vous n'avez point épargné votre fils unique.

13. Abraham leva les yeux au ciel pour remercier Dieu de cette grâce; et s'étant retourné, il vit derrière lui un bélier qui s'était embarrassé avec ses cornes dans un buisson; et l'ayant pris comme la victime que Dieu fournissait lui-même, il l'offrit en holocauste au lieu de son fils;

14. Et il appela ce lieu d'un nom qui signifie, le Seigneur voit. C'est pourquoi on dit encore aujourd'hui: Sur la montagne le Seigneur verra; parce que Dieu y avait vu l'obéissance d'Abraham et la soumission d'Isaac.

15. L'ange du Seigneur appela Abraham du ciel pour la seconde fois, et lui dit:

16. Je jure par moi-même, dit le Seigneur, que, puisque vous avez fait cette action, et que pour m'obéir, vous n'avez point épargné votre fils unique,

17. Je vous bénirai et je multiplierai votre race,

maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum.

18. ET BENEDICENTUR in semine tuo omnes gentes terre, quia obedivisti voci meæ.

19. REVERSUS est Abraham ad pueros suos, abiuruntque Bersabee simul, et habitavit ibi.

20. His ita gestis, nuntiatum est Abrahæ quòd Melcha quoque genuisset filios Nachor fratri suo:

21. Hus primogenitum, et Buz fratrem ejus, et Camuel patrem Syrorum,

22. Et Gased, et Azau, Pheldas quoque, et Jedlaph,

23. Ac Bathuel, de quo nata est Rebecca: octo istos genuit Melcha, Nachor fratri Abrahæ.

24. Concubina verò illius, nomine Roma, peperit Tabee, et Gaham, et Tahas, et Maacha.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — TENTAVIT DEUS ABRAHAM, dando et obijciendo illi insigne objectum et materiam heroicæ virtutis et obedientiæ; hoc fine ut ejus virtutem in animo latentem ostenderet, aceret, periceret, ac tandem coronaret. Diabolus verò tentat obijciendo illicebas, hoc fine ut pertrahat hominem in peccata et gehennam: quorum malorum intentator est Deus; ipse enim neminem hoc modo et fine tentat.

Vidit hoc quoque per umbram Seneca lib. de Providentiâ: Deus, inquit, viros bonos, ut severi patres suos filios, duris educat, atque: Duris operibus, doloribus ac damnis colligant robur; marcet sine adversario virtus, eoque præsentè acuitur, atque inter adversa manet in suo statu, et quiddam evenit in suum colorem trahit, ut mare flamma. Ecce par Deo dignum, vir fortis cum malâ fortunâ compositus: spectaculum Deo dignum. Fortuna, ut gladiator, fortissimos sibi pares querit, altos fastidio transit: ignem experitur in Mucio, paupertatem in Fabricio, exitum in Rutilio, tormentum in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Longè magis Deus noster ignem experitur in Laurentio, bestias in Ignatio, lapides in Stephano, enculos in Vincentio, rotas in Catharinâ, gladium in Dorothæâ. Pergit Seneca: Periculosissima est felicitatis inimperantia. Gaudet magni viri aliquando rebus adversis, non aliter quàm milites fortes bellis. Gubernatorem in tempestate, in acie militum cognoscas. Hanc rationem sequuntur Dii in bonis viris, quam in discipulis suis præceptores, qui plus laboris exigunt ab his in quibus certior est spes doctrine.

Hoc est propositum Deo, quod sapienti viro, ostendere hoc quæ vulgus appetit, quæ reformidat nec bona esse, nec mala: idè tam bonis quam malis ea obijcit. Non sunt mala, nisi malè sustinentur.

Quid est boni viri? præbere se fato (Deo); grande solatium est cum universo rapi: omnia mala ab eo removit Deus, flagitia scilicet. Tolerantes nati sunt in exemplar. Deus extra patientiam est, illi supra patientiam sunt. Dicit ergo eis Deus: Ego vobis solida bona dedi; id in quoque solidissimum est quod exercuit. Dicant prohi: Digni visi sumus Deo, in quibus experiretur quantum humana natura posset pati. Optimi milites ad

comme les étoiles du ciel, et comme le sable qui est sur le rivage de la mer; votre postérité possèdera un jour les villes de ses ennemis que je lui livrerai;

18. Et toutes les nations de la terre seront bénies dans celui qui sortira de vous, parce que vous avez obéi à ma voix, et ce fils, que je vous donnerai, sera pour les peuples la source de la grâce et l'auteur du salut.

19. Abraham revint ensuite trouver ses serviteurs; ils s'en retournèrent ensemble à Bersabée, où il demeura.

20. Après cela, on vint dire à Abraham que son frère Nachor avait eu de sa femme plusieurs fils.

21. Hus son aîné, Buz son frère, Camuel père des Syriens,

22. Et Casad, Azau, Pheldas, Jedlaph,

23. Et Bathuel, dont Rebecca était fille. Ce sont là les huit fils que Nachor, frère d'Abraham, eut de Melcha, sa femme.

24. Sa concubine, qui s'appelait Roma, lui enfanta aussi Tabée, Gaham, Tahas et Maacha.

durissima mittuntur. Hæc et plura sparsim Seneca

Notant Hebræi, Abraham decies fuisse tentatum à Deo. Primò, cùm jussus est relinquere patriam et cognatos, et ire peregrinus in terram ignotam. Secundò, cùm ob famem jussus est peregrinari in Ægyptum. Tertio, cùm ei ablata est uxor à Pharaone, ipseque periculum vite, uxor pudicitia: subit. Quarto, cùm ob jurgia famulorum coactus est divelli à Loth, quem quasi filium alperat et diligebat. Quintò, cùm quatuor reges fortissimè debellavit, ut Leth captivum liberaret. Sextò, cùm Agar, quam uxorem duxerat, jam ex se gravidam, impulsu Saræ domo eiecit. Septimò, cùm senex jussus est circumcidi. Octavò, cum per regem Abimelech ablata est ei uxor. Novò, cùm rursum uxorem Agar et filium Ismaelem, primo Saræ instinctu, tum Dei jussu domo expulit. Decimò, cùm jussus est immolare filium suum Isaac: et quia hæc omnium fuit gravissima, idè hanc solam Moses vocat tentationem.

ET DIXIT AD EUM, nocte per visionem, ut patet vers. 5.

ANIM. Hebraicè *hineni*, ecce ego, scilicet quasi famulus corpore et animo præsto sum, ut tibi obsequar, neque et mea omnia ad nutum tibi impendam: quid ergo à me poscis?

VERS. 2. — TOLLE FILIUM. Hebræa magis pungent et stimulant animam Abrahæ, habent enim: Tolle nunc filium tuum, unicam tuum, quem dilexisti Isaac; et Septuag.: Tolle filium tuum, illum dilectum tuum, quem dilexisti, illum Isaac. Quot hæc verba, tot sunt stimuli, tot tentationes. Primò, tolle, ait, non hoves, non famulos; sed filium. Secundò, eumque unicam. Si multos haberes, facile unum è multis dares; unigenitum habes, eumque mihi immolari depono. Tertio, quem dilexisti, hebraicè quem dilexisti, scilicet continuè, hinc usque sine ulla amoris cessatione vel immutatione, tum quia Isaac erat suavissimis moribus, patris reverentissimus et obedientissimus; tum quia generaverat eum pater in senectute per miraculum: tum quia per Isaac promissa erat Abrahæ maxima posteritas, omnique benedictio, et Christus ipse, per quem vitam æternam sperabat. Quare filium suum offerendo, sicut

exortus enim sibi promissa, Deo offerbat. Quartò Isaac, q. d.: Da mihi tuum Isaac, tuum risum, tuum gaudium, tuum corculum. Hoc nomen mirè feriebatur et sauciabat patris aures et animum; jam enim futurus erat non Isaac, sed Abel; non Benjamin, sed Benoni, non risus, sed luctus. Vide Origenem. hom. 8. Quintò, offers; non ait: Dabis eum offerendum; sed tu tuis manibus eum trucidabis, cremabis, immolabis. Sextò, mihi (hoc enim hic intelligitur); sciebat in Isaac sibi semem omniaque bona esse promissa; nonne ergo dicere poterat: Quomodo ergo, o Domine, horum omnium quasi oblitus aut penitens, meum tuumque Isaac occidi, tibi que immolari jubes? Septimò, in holocaustum, ut nec corpus, nec pars ulla corporis patri relinqueretur, sed totus Isaac in cineres redigatur, et quasi annihilaretur. Octavò, tolle nunc, non eras, non manè, sed nunc, hæc nocte, hæc hora. Ecce tibi, quot quantisque modis tentatus et probatus Abraham, quantum obedientiæ palmam tulit! vide quam excelsio et constanti animo hæc omnia devoraverit et superaverit, ut de eo rectè dicas, quod Pyrrhus rex alicubi de Fabricio Romano: *Faciens est solum à suo cursu, quam Fabricium à suo proposito avertere*. Hinc vidè ejus promptitudinem et celeritatem: nam eadem ipsa nocte obediit, et exiit, ut immolaret Isaac.

Totum hoc caput egregiè expendit ac ponderat S. Augustinus serm. 72 de tempore; et S. Ephrem de Abraham et Isaac.

INGENITUM. Quia Isaac solus erat filius repromissionis, miraculo genitus, unice dilectus, Abrahæ ejusque stirpis et familiæ heres ac propagator. Ismael enim jam ex domo Abrahæ ejectus, quasi exhaeres, filius Abrahæ non reputatur.

Abrahamum imitata est mater Machabæorum coram Antiocho, quæ septem filios ad mortem obtulit, et ad martyrium incitavit. Idem fecerunt S. Felicitas et Symphorosa, alique matres, atque inprimis illa cuius meminit Prudentius in hymno de S. Romano martyre, quæ cum videret filium parvulum ob Christi fidem Antiochiæ ab Asclepiade prefecto loris dirisimè cædi, constans sine fletu spectavit; quin et filiorum aquæ haustum poscentem objurgavit, dicens: *Calicem cum expecta, quem occisi in Bethlehem infantes olim biberunt, lactis et popillarum immemores: Isaacum respice, qui cum immolatus aram et enses aspexisset, ultrò colla præbuit*. Interea, cutem cum capillis à vertice tortor revellit. Acclamat mater: *Patere, fili; mox enim ad eum venies qui caput nudatum nunc tuum per contumeliam, regio vestis diadematæ*. Puer lætus virgæ et dolores vulnerum ridet; damnatur, ducitur cum Romano ad supplicium. Pervenit est ad cædis locum: puerum, quem in complexu mater foras extulit, carnifex poscit. Dat illa, præter osculum nihil morata. Et, *Vade, inquit, nate dulcissime*. Cervicem dum ense carnifex ferit, accinit illa: *Præiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. Ecce servus tuus et filius ancillæ tuæ*. Hæc ubi dixisset, caput amputatum pueri in pallium explicuit excipit, et pectori applicat. Romanus deinde in ignem conjicitur, sed imber

468
exortus eum extinxit. Carnifex Romano linguam exsecat: loquitur ille nihilominus: *Christum, inquit, loquenti nunquam lingua defuit*. Præfatus ergo eum in carcerem abripi et strangulari jussit.

IN TERRAM VISIONIS. Hebraicè est, *vade in terram Moria*; quæ scilicet postea ab Abrahamo dicta est Moria, v. 14. Mons Moria est mons Sion, in quo Salomon edificavit templum.

Nota. Moria primò eum Oleastro deduci potest à radice *marar*, id est, amarus fuit, vel à *mor*, id est, myrrha, quia mons Moria ferax est myrrhæ, aloes, et cinnamomi; vel potius quia mons hic fuit amarus tam Abrahamo immolanti, quam filio immolando. Unde Pagninus et ex eo noster Berrardius, tom. 2, lib. 5, c. 11: Moria, ait, dicitur, quasi *mor*, id est, myrrha mea, et *iah*, id est, Deus, q. d.: *Myrrha mea Deus*. Secundò, Moria deduci potest à radice *iare*, id est, timuit, eò quòd in hoc monte Dominus posthæc coll, et quasi præsens timeri et adorari debet. Unde Chaldaeus vertit, *vade in terram divini cultus*. Tertio, Moria deduci potest à radice *iaza*, id est, docuit, eò quòd *thora*, id est, lex et doctrina, de Sion et Moria esset exitura, Isaia, 2, 5. Quartò et optimè, noster cum Symmacho Moria deducit à radice *raa*, id est, vidit, veritque terram vel montem visionis: primò, quia hic locus altus erat et conspicuus, ut eminus videri posset. Ita Vialpandus lib. 5 de Templo, c. 3. Secundò, quia in Sion et Moria Prophete acceperunt suas visiones; ibique Christus homo visibilis apparuit; Baruch. 5, v. ultim. Tertio et optimè, quia Deus hunc montem Moria Abrahæ ostendit v. 4, ibique ab eo visus est, ipseque vidit et respexit Abrahamum suis oculis et respectu tum misericordiae suæ, dum venit immolari filium; tum beneficentiæ suæ, dum tantam Abrahæ obedientiam amplissimè est remuneratus, vide v. 14. Quintò, Barrardius loco citato: Moria, ait, dicitur, quasi *more iah*, id est, docens Deus aut pluvia Deus.

Nota. Secundò ex Didoro Tarsensi mons Moria in plures colles et monticulos fuit divisus: in Orientali enim parte montis Moria fuit Sion, in qua erat arx David; juxta quam in aræ Ornan Jebusæ à Davide coempta, Salomon extruxit templum, ut patet 2 Paral. 5, v. 1. Alia pars Moria extra urbem Jerusalem mansit, posteaque dicta est mons Calvaria, in quo tam Isaac quam Christum per Isaac significatum, immolatum esse docet S. Hieron. et S. Augustin. 16, Civit. c. 52, ubi sic ait: *Hieronimus presbyter scripsit se certissimè à senioribus Judæorum cognovisse quòd ibi immolatus sit Isaac, et Adam sepultus, ubi postea Christus est crucifixus*. Sic et Bochartus in descriptione terræ sanctæ, et Genebrardus, lib. 1 Chronographiæ, asserunt in eodem montis tractu tres colles esse sive montes, qui aliquando unâ appellatione Sion dicuntur, aliquando peculiariter sortuntur nomina. Primus est Sion, qui propter celsitudinem hoc nomine appellatur; significat enim Sion speculam. Secundus Moria. Tertius Calvaria mons. In Sione civitas David et arx: in Moria templum; in monte Calvarie Christus est in cru-

cem actus. Addunt nonnulli Hebraei in Moria sacrificasse Ahelem et Cainum, item Noe mox à diluvio; sed temerè et sine fundamento hæc asserunt. Abraham ergo hic suo sacrificio, quasi initiavit et consecravit montem Moria in templum posteriorum et Christi, itemque montem Calvarie in aram Christi.

Nota tertio. Pro, Moria Aquila vertit, *καταραστής*, id est, lucidum, quia in Moria fuit templum, in quo erat *debir*, id est, oraculum Dei, et lex ac Spiritus sancti docens homines veritatem, illuminans prophetas eisque oracula inspirans. Ita S. Hieronymus.

Allegoricè, Calvarie mons ubi crucifixus est Christus, fuit mons Moria juxta quinque etyma jam data, scilicet primo, ob crucis amatorem. Secundò, ob holocaustum quod ibi Patri obtulit Christus. Tertio, quia ibidem legem Evangelicam suâ morte sanxit. Quarto, fuit terra visionis, quia in eo Christus crucifixus admirandum terre-cæloque spectaculum exhibuit. Quintò, quia ibi Deus docuit nos ex cathedrâ crucis viam in cælum; nam, ut ait S. Augustinus tract. 119 in Joan., *Lignum illud, ubi fixa erant membra morientis, cathedra fuit magistri docentis*. Rursùm Calvarie mons fuit Moria, id est, pluvia Dei, quia sanguinis Dei pluvia in eo effusa est. Denique fuit Moria, id est, lucidus et illuminans, quia omnes homines Christus crucis suæ radiis illustravit. Quocirca, cum sol alium solem in cruce orbem illuminantem cerneret, meritò radios suos retraxit.

Secundò, Moria est Ecclesia: primò, quia ipsa docet crucem Christi ferre et sanctis Sacramentis, quasi myrrhâ quoddam, à peccati putredine nos præservat. Secundò, quia in eâ est timor Dei verusque ejus cultus. Tertio, quia ipsa docet legem verbumque Christi. Quartò, est terra visionis, quia ex illâ solat per veram fidem videntur invisibilia, et ea quæ sunt in cælo. Rursùm, quia toto orbe est spectabilis; nam, ut Isaia c. 2, est mons in vertice montium. Adhæc habet videntes, id est, prophetas. Quintò, habet doctorem Spiritum sanctum, qui eam docet omnem veritatem. Rursùm Ecclesia verbo Dei et sacris concionibus, quasi pluvia celestis irrigat ariditiam hominum corda. Denique est mons illuminans, quia sicut cælum solem, ita Ecclesia Christum habet totum orbem illuminantem.

Tertio, Moria est B. Virgo, in cuius utero templum, id est, humanitas Christi est edificata. Primò, quia B. Virgo in passione Christi fuit mare amaritudinis. Secundò, quia tam Christum quam se Deo obtulit in jure holocaustum. Tertio, quia ipsa fuit arca testamenti continens legem Dei. Quartò, fuit terra visionis. Quod enim visu dignum quam Virgo Deipara? Rursùm pro Moria Septuag. vertunt, *terra excelsa*: sic nihil excelsius fuit Mariâ infra Deum. Quintò, quia fuit doctrix Apostolorum post mortem Christi. Rursùm ipsa sicut vallis Gedeonis coclestem rorem gratiæ et pluviam Spiritus sancti copiosissimè excepit. Denique, Maria est stella maris et mulier amicta sole, quæ totum orbem illuminat.

Moraliter, in terrâ visionis oblatum est Isaac Christi typus: utinam ergo anima christiana terra sit non obli-

visionis, sed visionis! utinam semper ante oculos lacrymis madentes habeat suum Isaac è cruce pendentem! utinam ut ille in manibus suis sanguine illam descripsit, ita illa in corde suo perpetuâ memoriâ illum inscribat! Isaia 49: *Ecce, inquit, in manibus meis descripsi te*. Utinam in hæc terrâ visionis semper videatur per Isaac sanctâ cogitatione! utinam semper immoletur sanctâ meditatione! Hoc ille flagitat dicens Cant. 8: *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum, q. d.: Sicut unguis signatorius suam figuram cæxæ imprimit, ita Christus crucifixus suam crucem, dolores et amorem imprimat cordi tuo, juxta illud S. August. lib. de S. Virgin., c. 55: *Toto vobis fixatur in corde, qui pro vobis fixus est in cruce*.*

VERS. 5.—ABRAHAM DE NOCTE CONSERVENS. De nocte, id est, summo mane, in crepusculo, ante lucem. Hebraea enim habent, *manicavit Abraham manè*. Saræ hic non fit mentio; unde videtur eâ insciâ (utpote quæ nimis tenerè suum diligebat Isaac) hæc omnia fecisse Abraham. Ita Josephus, S. Chrysostom. et Perer. S. August. tamen serm. 75, Nyssenus et Procopius putant Saram consensisse et consentientem fuisse immolationi filii.

VERS. 4.—DIE TERTIO. Habitabat Abraham in Geraris, ait S. Hieron. Inde ad Sion et Moria tridui est iter. Per Geraris, non urbem, sed regionem intellige; nam, ut rectè Abulensis, videtur Abraham tum habitasse in Bersabee, ut colligitur c. præced. v. 51. Unde et post immolationem in Bersabee rediit, ut patet hoc cap. v. 19. Licet enim ex Bersabee usque ad Sion tantum sit iter unius diei, tamen Abraham, quia onustus erat rebus ad sacrificium necessariis, in Sion processit, ut tertio denum die perveniret in Lemet et Moria: et hoc sensu dixit S. Hieron. esse iter tridui.

Triduum hoc auxit tentationem Abrahæ; nam, ut ait Origen. *Per triduum ambulat Abraham, ut per totam viam cogitationibus discernatur, hinc urgente præcepto, illinc filii affectu reluctante, ut per omnia hæc spatium certaminis accipiant, hinc affectus, inde fides; hinc amor Dei, inde amor carnis; hinc præsentium gratia, inde futurorum expectatio. Jubetur quoque Abraham montem, id est, caelestia, conscendere, et loci altitudo fidei et obedientiæ in operando sublimitatem significaret*. Hinc et Theodor. ait Abraham in hæc tentatione, quasi agonia et morte, fuisse per tres dies et noctes, sicut Christus triduo fuit, partim in cruce et passione, partim in morte, sepulchro et inferno.

VIDET LOCUM. Ex signo aliquo à Deo dato cognovit, ubi et in quo colle montis Moria precisè immolare deberet suum Isaac.

Rabbini, quos sequitur Abul., tradunt hoc signum fuisse columnam ignis in caecamine montis Moria, circa collem Calvarie apparentem.

POSTQUAM ADORAVERUNT. Postquam sacrificaverunt. Est metalepsis, sacrificiò enim jungi solet adoratio.

VERS. 5.—REVERTEMUR AD VOS. Melchior Canus lib. 2 de Locis, c. 4, vult Abraham hic esse mentium;

putabat enim ipse occidere et immolare suum Isaac. Secundo, Cajet.: *revertetur*, scilicet secundum cursum ordinarium causarum naturalium; supernaturalia enim excipiuntur. Tertio, alii: *revertetur*, scilicet si vita comes fuerit, si Deus voluerit. Quarto, Thomas Anglicus, *revertetur*, id est, revertat ego, non Isaac, ut pluralis ponatur pro singulari.

Verum, dico, asserit Abraham se cum Isaac reversurum, quia certus erat certoque crederet quod Deus Isaacum vel à morte liberaret, vel occisum et immolatum resuscitaret. Nam ex Isaac expectabat semen benedictum et posteritatem maximam, hoc enim ei promiserat Deus; et hoc est quod ait Apostolus, Abraham contra spem (nature) in spem gratiæ et divini promissionis credidisse, arbitrando, quia et à mortuis suscitare potens est Deus, Hebr. 11, 19. Ita Origen. et S. August. lib. 15 Civit. 32 et alii. Vide hic cæcam, sed excelsam Abraham fidem, spem et obedientiam, cui nihil est arduum, nihil impossibile, nihil incredibile.

VERS. 6. — ET IMPOSUIT SUPER ISAAC, ut esset typus Christi crucem hauriantis. Ita Prosper p. 1 Prædict. c. 17 et 18.

Erat tunc Isaac ut minimum 25 annorum, ait Josephus, Abraham 125, Sara 115. Hebræi verò tradunt Isaac fuisse 37 annorum. Errant Aben Ezra et Burgensis, dicentes Isaac 12 tantum fuisse annorum. Quomodo enim puer duodennis tantam struem ignorum pro triduum tulisset, quanta requirebatur ad eum quasi holocaustum comburendum? quamquam ad eum totum cremandum et in cineres redigendum, Abraham ex vicinis locis ligna præcidere et addere debuisset.

IGNEM ET GLADIUM. Gladium, ad jugulandum filium; ignem, ad eum quasi victimam et holocaustum Deo comburendum.

Tropolog. gladius est mortificatio, ignis est charitas, quibus Abraham immolavit filium, nosque affectiones, passiones, dolores, cruces, omniaque nostra Deo immolare debemus.

VERS. 7. — UBI EST VICTIMA? Hoc colloquium cum filio mirè rursùm sauciavit animum Abraham, fecitque ut vulnus illi à Deo inflictum recrudesceret.

VERS. 9. — COMQUE ALLIGASSET ISAAC. Vide Josephum narratorem quomodo Abraham filio prius Dei voluntatem de eo immolando declaravit, ille alacer responderit, se vitam datori Deo debere, eamque repetenti jam læto animo redditurum. Cur ergo eum ligavit pater? Resp. primò, ne, si vellet resillire, posset. Pleonissimè ergo Isaac dat Deo et velle et posse suum. Nectit, ait S. Ambros., filio manibus suis vincula pater, ne refugiendo filius, et in ignis excusatus peccatum incurreret. Secundo, ne naturalem aliquem inconditum, in-compositum et involuntarium motum et renisum sacrificio indecentem, in ipsa jugulatione ederet. Ita Cajet. Tertio, ut esset typus Christi clavis affixi cruci.

Tropologicè, sic Religiosi se per vota Deo alligant et astringunt, eique suum offerunt velle et posse.

VERS. 10. — ARRIPPIT GLADIUM. Maluisset Abraham ppe mori et immolari quam immolare filium: natu-

raliter enim patres optant filios superstitis sibi, quia per eos stirps et familia patris propagatur, ut morte filii, non modò se, sed etiam suæ posteritatis spem emori et extingui sentiant.

Auxit rei acerbitatem, quòd ipse humeris filii imposuit igna quibus ille cremandus erat; quòd ignem et gladium, quo filium jugularet, manibus suis gestavit; quòd ipsemet extruxit altare et ligna desuper composuit, et in eo posuit filium manibus pedibusque colligatum, magnoque animo dextram tollens gladium in ejus cervicis vibravit, idque lætis et siccis oculis; nullæ enim ejus leguntur lacryme, non gemitus, non aversio vultus.

Sic exemplo Abraham, inquit S. Ambros. lib. 1 de Abraham, c. 8, quot patres, occisis martyrio filiis, lectores ab eorum tumultis revertentur!

Hanc Abraham obedièntiam imitatus est quoque abbas Mutius, apud Cassian. lib. 4, c. 27 et 28, qui, ex mandato sui senioris, proprium filium octennem in profluentem abijcere voluit. Cujus fides et devotio, inquit Cassian., in tantum Deo fuit accepta, ut divino statim testimonio comprobata sit. Revelatum namque est continuo seniori, hæc eum obedièntiæ Abraham patriarchæ opus implèsse.

Ubi nota hoc Mutii exemplum admirandum magis esse quam imitandum; excedit enim ordinarias obedièntiæ et prudentiæ leges. Nec enim homo sui vel suorum necem præcipere potest, uti potest Deus, qui vitæ neisque est dominus, ac consequenter subditus homini talia præcipienti parere nequit. Itaque Mutius hic ardore obedièntiæ quasi cæcus, summ omne iudicium de facti qualitate et eventu commisit et submitit suo seniori quem virum prudentem esse et sanctum sciebat, tantumque hoc actu et conatu suo obedièntiam promptam et mortificationem affectus paterni erga prolem suam, eam abijciendo, ostendere voluit, non autem eam mergere intendit. Sciebat enim seniori omnem hanc rem, et se suamque prolem curæ esse; nec dubitabat eum curaturum ut, exploratâ sui obedièntiæ et affectus patrii mortificatione, de effectu et cæteris omnibus ita disponderet, ut non tantum peccatum, tam imperandum quam parendo excluderetur, sed etiam ut proli consuleretur. Poterat enim senior in ipsa vià mandatum revocare, vel aliquis in flumine stantem, qui proli projectionem impediret, (ut do facto fecit) vel aliis modis necem proli impedire. Totum ergo hoc negotium Mutius prudentiæ et providentiæ senioris sibi imperantis resignavit. Prudentia enim non tam in parente quam in imperante requiritur.

Quæres utrius virtus fuerit major, an Abraham immolantis, an Isaac immolati? Utriusque virtutem stupeat S. Chrysost. et nescit quem præferat. Audi enim hom. 48 in Gen.: *O religiosam animam! ô fortem mentem! ô ingens robur animi! ô rationem, omnem humanam naturam affectum vincentem! Utrum admirer, forte me spiritum patriarchæ, an tam constantem pueri obedièntiam, quòd neque reluctatus est, nec factum argere vult, sed cessit et obtemperavit iis quæ à patre fœbant, et si*

cut agnus cum silentio super altare decubuit, expectans patris dexteram?

Audi et Zenonem episcopum Veronensem in Catenâ Lipomani: « Mira, inquit, patriarche tentatio, quæ eum aut sacrilegum faceret, si contemneret Deum; aut crudelè, si occideret filium, nisi quâdam singulari ac verè divinâ patientiâ, inter religionem pietatemque negotium temperasset, in spe non denegans Deo quod contra spem acceptat à Deo; idèò Isaac sibi dilectissimum filium, Deo victimam dulciorem, contemnit ut servet; destinat jugulare, ne jugulet, securus illo se non posse displicere facinoræ quod Deo gerebatur auctore. O novum spectaculum ac verè Deo dignum! in quo diffinire difficile est utrum sit patientior sacerdos, an victima. Non percussor, non percontandi variat color, non membra tremore vibrantur, non demissi, non torvi sunt oculi; nemo rogat, nemo trepidat, nemo se excusat, nemo turbatur. » Ac deinde eos inter se comparans, uniuscujusque actus alterius acibus contraponens: « Ille, inquit, exerit gladium, iste cervicem. Uno voto, unâ devotione, ne quid profanum sit, diligerat ac patienter geritur quod ab altero celebratur; ille lignum quo exuratur sibi portat, iste aram construit. Sub tanto non dicam humanitatis, sed ipsius nature metu læti sunt. Soli cedit affectus pietati, pietas religioni; favet utrique religio, medius stupeat gladius, nullo impedimento suspensus, mactationis terribili gloriæ se præstitisse, non crimen. Quid hoc est? Ecce immanitas in fidem, et scelus transit in sacramentum; parricida redit incrementus, et qui immolatus est, vivit. Ambo ergo gloriæ et claritatis exemplum; ambo Dei cultus, admirabile seculi testimonium. Felix orbis foret, si omnes sic fierent parricida. »

Pro Isaac ergo stant hæc rationes: Primò, quòd majoris fortitudinis sit mortem pro Deo subire quam eam aliis inferre; fortiores enim sunt martyres quam milites. Isaac autem verè hic fuit martyr, quia pro actu virtutis, scilicet ut obediret Deo, certè morti se obtulit. Pater enim in eum gladium extendit, ictumque Ithaleem ei dedidit, nisi Deus eum avertisset. Sic enim S. Joannes Evangelista, Daniel, alique verè sunt martyres, quia oïeo ferventi, leonibus, etc. fuerunt objecti, esto ab eis non sint læsi, Deo eos protegente. Ex parte enim suâ et tormenti, naturaliter et necessariò eis moriendum erat. Quòd ergo Deus per miraculum eos in vitâ servavit, id nihil nature rerum, nec eorum virtuti aut martyrio detrahit. Secundo, Abraham in animo tantum dolebat; Isaac verò ad animi et corporis cruciatum mortemque se obtulit. Tertio, prævisâ tela minus ferunt: Abraham pro triduum itineris animo suum ad filii immolationem composuit; Isaac verò in ipsâ arâ nihil minus cogitans, repente ad immolationem à patre postulatus, illic alacer sese obtulit. Nam, ut docet Aristoteles lib. 3 Ethic. c. 8, magis fortis viri esse videtur in subitis terroribus esse interitum quam in prævisis. Quarto, Isaac erat 25 annorum, in flore ætatis, spe-

rans adhuc vivere centum annos multamque habere sobolem et familiam: quæ omnia amore Dei morti se offerendo præcidit, spesque suas omnes abrupt: hæc enim de causâ juvenibus acerbissima est mors quæ senibus est tolerabilior. Quintò, Isaac à patre ligari voluit, aram conscendit, cervicem obtulit, ictum certissimè expectavit.

Verùm, dico cum Pererio, major fuit virtus Abraham quam Isaac. Primò, quia Abraham plus diligebat vitam filii sui Isaac quam suam, et quam ipse propriam vitam diligeret, idque primò, quia Isaac erat unigenitus ex dilectissimâ uxore. Secundo, quia Isaac erat ejus amantissimus et obsequentissimus. Tertio, quia in senectute ingenti miraculo eum genuerat. Quarto, quia Isaac innocentissimus erat et sanctissimus. Quintò, quia in unius Isaac vitâ omnes Dei promissiones ei date niebantur.

Secundo, quia Abraham per totum triduum cogitatione et machinatione atrocissimè facinoris disruciatus est: Isaac verò tantum ad momentum, instante ipsâ immolatione. Itaque licet quoad prævisionem, uti supra dixi, fuerit minor, tamen quoad durationem fuit major Abraham tentatio et tribulatio.

Tertio, quia Abraham maximas circa fidem habuit tentationes, eò quòd viderentur promissa Dei sibi facta morte Isaac penitus aboleri. Quin et Hebræi tradunt tunc ei apparuisse demonem specie angelicâ eumque gravissimè verbis deterruisse ab immolando, tanquam à re impiâ et crudelissimâ, ac Dei voluntati contrariâ, et ad id aptant quidam illa Pauli verba Hebr. 11: *Fide Abraham obtulit primogenitum suum Isaac, cum tentaretur, scilicet à diabolo, inquit ipsi.*

Quarto, atrocior erat patri necem filium quam filio necari. Is enim uno ictu jugulatus, quasi puncto temporis mortem hausisset; Abraham verò longam et multiplicem habuisset dolorem: primò, jugulando filium; secundo, sacrificali ritu membratim eum concidendo, deinde cremando eum et redigendo in cineres sine ullis ejus reliquiis; ac denique perpetuâ memoriâ recolendo se talem immolasse et perdidisse filium. Unde Deus ipse obedièntiam non Isaci, sed Abraham commendat, ac propter eam se Isaac benedicturum promittit. c. 26, v. 3. *Tenuit*, ait S. Ambros. *manum ejus divina vox, et ictum vibrantis occupavit dextera.*

VERS. 11. — ABRAHAM, ABRAHAM. Iterationis hujus tres causas dat S. Ambros. lib. 1 de Abraham. cap. 8. *Tenuit*, ait, quodammodò manum ejus divina vox, et ictum vibrantis occupavit dextera; non semel vocavit. Primò, ne aut non plene audiret, aut fortuitum vocem putaret; secundo, sic revocavit quemdammodum imperavit versu 1. Tertio, repetivit vocem, tanquam veritatem, ne preveniret studio devotissimè, et una vox impetum ferientis revocare non posset.

VERS. 12. — NON EXTENDAS MANUM. Non hoc præcepit, ait S. Chrysost. hom. 47, ut opus perficiatur, neque volo ut occidatur puer tuus, sed ut obedièntia tua manifesta fiat omnibus. *Igitur ne feceris ei quidquam. Contentus sum voluntate tua, et ex hæc te coronat et prædico.* Ita sæpè nobiscum agit Deus: factum difficile

mandat et poscit, sed ubi voluntatem obsequentem viderit, ea contentus executionem inhibet. Unde idem hom. 49: Patriarcha, inquit, sacerdos yvori factus est, et proposito quidem cruciatu dexteram, sacrificiumque obtulit; per ineffabilem autem misericordiam Dei, salvo et sano filo recepto, rediit, et propter voluntatem prædicatur, coronamque fulgidam redimitur, et summum agorem certavit, et per omnia pietatem mentis suæ declaravit. Ecce quomodo Deus suos quandoque ad extrema et ad restum adigit, vel adigi permittit, ut omnem suam spem et voluntatem in Deum Deique opem et voluntatem conferant et transferant, tuncque in ipso extreme necessitatis articulo, et in limine mortis adest et succurrit. Hæc enim fide et spe in finem usque animatus Abraham, obtulit Isaac, ut Apostolus ait Hebr. 11, v. 19: *Arbitrans, quia et à mortuis suscitare potens est Deus; unde et eum in parabolam accepit, ut scilicet Isaac esset parabola, fabula, exemplum memorabile omnium seculorum, quod omnibus seculis homines memorarent et celebrarent, sibi que imitandum proponerent; ut cum Deus per se aut suos nobis aliquid jussorit, licet arduum et difficile, exemplum Isaac ob oculos habentes, fidenter et generose nos offeramus, remque jussam capessamus, certi Deum affore, implexa explicaturum, ardua superaturum, ignominiam, infirmitates, ærummas, mortes, omniaque mala que timeamus, in bonum nostrum, laudem et gloriam conversurum, uti fecit Isaac. Hinc hujus immolationis memoria, antiquissimis omnium gentium imaginibus est celebrata. Testis est Gregorius Nyssenus citatus in concilio Niceno II, act. 4, can. 2. Vidit, inquit, septius descriptionis ejus (immolationis Isaac) imaginem, et sine lacrymis transire non potui; cum tam efficaciter, et ad rivum ob oculos historiam ejus rei poneret. Si ergo tentaris, contemneris, doles, infirmaris, tristaris, infamaris, mortificaris, cruciaris, imò suspenderis, combureris, Isaacum imitare. Medicum est, æternitatem cogita.*

Hæc cogitatione armati fideles generosi, omnem parentum, carnis suæ amorem, quin et tormenta mortales vicerunt. Ita Liberatus abbas, Bonifacius, Rusticus aliique à Wandalis ad arianismum sollicitati: *Satis, inquebant, est momentanea perferre supplicia, quam æterna subire tormenta.* Jussit rex eos navi impositos in mari cremari: illi fidenter canebant: *Gloria in excelsis Deo; ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Ignis cum accenderetur, sepius extinetus est; ergo rubore et furore percussus rex mandavit eos remorum vectibus necari. Testis est Victor nicens. lib. 4 Persect. Wanda. Idem respondit Thomas Morus uxori suæ; itaque ejus amorem, uti Abraham sui filii, superavit.

Rursum nota hic verè obedientem, qualis fuit Isaac, mori non posse. Refert Climachus gradu quarto de obedientiâ, Achatium in obedientiâ mirè exercitatum, cum post mortem è sepulcro à sene quodam evocaretur, rogareturque an mortuus esset, respondisse: *Obediens mori nequit.*

NUNC COGNOSCI. Id est, nosse te feci, ait sanctus

Augustinus, q. 58; et Gregorius lib. 28 Moral. c. 7.

Secundo, nunc cognovi, id est, nunc per illud factum tuum feci manifestum, et evidenter cognobile. Ita Diodorus et Pererius.

Tertio et planissime, nunc cognovi, scilicet per experientiam, q. d.: Nunc reipsa expertus sum: loquitur enim Deus hic more hominum qui, cujus rei periculum fecerunt, id se perfecte putant novisse.

QUOD TIMEAS, quod ames, colas, reveraris Deum, illique per omnia obsequaris et placere studeas: hæc enim omnia complectitur timor Dei, adeoque timor hic sanctorum filialis non est aliud quam amor, cultus et honor Dei.

VERS. 15. — *ARIETEM INTER VEPRES HERENTEM CORNIBUS.* Verus fuit hic aries, alicunde ab angelo adductus, et adhasit vepribus, vel, ut hebraice est, in implexu, scilicet veprium et ramorum, ne Abraham effugeret, sed prestò esset immolaturus. Hebræi tradunt hæc facta esse die primæ mensis septuaginti, dicitur tisi; indeque eo die à Judæis celebrari festum tuborum, eo quod tunc cornibus arietinis clangerent in memoriam Isaac ab immolatione liberati, et arietis pro eo surrogati.

Allegoricè, sicut pro Isaac aries, ita pro nobis immolatus est Christus, inquit S. August. lib. 16 de Civit. c. 52. Secundo, S. Ambrosius et Cyrillus, pro Isaac aries, id est, pro deitate immolata est humanitas Christi.

Anagogicè Isaac succedit aries, id est, passioni succedit resurrectio, infirmitati fortitudo, morti immortalitas, inquit Theodoretus.

Rursum, aries hic cornibus hærens et suspensus inter vepres, significat Christum in cruce suspensum, ait Ambrosius, qui addit Abraham hic vidisse diem immolationis et passionis Christi. Et hoc est quod ait Christus Joan. 8, v. 56: *Abraham, pater vester, exultavit, ut videret diem meum; vidit et gavisus est; indeque locum hunc vocatum esse, Dominus videbit, vel apparebit, ut sequitur Septuag. retinentes hebraicam vocem Sabec, quasi propria cruce arboris, vertunt: Et ecce aries unus detentus ex cornibus in arbore Sabec, vel, ut Procopius legit ex syriacâ translatione: Et ecce aries urus pendens in arbore Sabec, atque illum arietem apparuisse instar ascendens in arbore Sabec; nec tantum cornibus, sed pedibus etiam anterioribus inmixtum hasisse in illius arboris ramis, eaque figurâ Christum in arboris cruce ascendentem, in eâ pendentem, ibi affixum clavibus herentemque representasse. Idemque expendit Ambros. lib. 1 de Abraham Patriarchâ c. 8, ubi inprimis ita legit: *Et ecce aries unus suspensus cornibus in virgulo Sabec.* Deinde addit: *Quis significatur nisi ille de quo scriptum est Psal. 148: Exultavit cornu populi sui? Cornu nostrum Christus est elevatus et exaltatus à terris; hunc vidit Abraham in isto sacrificio, hujus passionem aspexit: et ideo ipse Dominus ait de eo: Abraham voluit videre diem meum, vidit et gavisus est. Unde ait Scriptura: Vocavit Abraham nomen loci illius: Dominus vidit ut dicant hodie: in monte Domi-**

nus apparuit, hoc est, quod apparuerit Abraham revelans futuram sui passionem corporis, quâ mundum redemit; demonstrans etiam genus passionis, cum suspensus ostendit cornibus arietem. Virgulum illud patibulum crucis est. Hæc Ambrosius. Annotavit etiam D. Athanasius lib. Quest. ad Antiochum q. 98, ad mysterium quoque spectare, quod Sabec interpretatur remissio, seu condonatio, quam Christus nobis per crucem promeruit. Planta, inquit, Sabec est veneranda crux. Juxta Hebræos videtur Sabec remissio esse et condonatio, aries vero qui in Sabec hæret ad plantam, quem pro Isaac Abraham holocaustum obtulit, figuravit Christum pro nobis in cruce immolatum.

Quarto, subtiliter animadvertunt perique, in quibus est Leo à Castro lib. 6 Apolog. et in cap. 29 Isaie, cum Christus in cruce dixit: *Eli, Eli, lamma sabachthani*, ad eandem plantam Sabec alluisse, ut indicaret se esse illum arietem pendentem atque suspensum ex arbore Sabec, id est, in cruce quem Dominus sub typo alterius arietis pendens ex plantâ Sabec, Abraham olim ostenderat. Itaque idcirco verbum illud sabachthani, potius quam aliud usurpasse, ut nomine quoque ipso plantam illam Sabec, ex qua ille alter aries pependerat, fidelibus in memoriam revocaret seque ostenderet, fidei temporis figuram illam cumulatissimè adimplere: verbum enim sabachthani, à nomine sabec, inflexum videtur, esto habeat suam quoque radicem syriacam sabec, id est, reliquit.

VERS. 14. — *APPELLAVITQUE NOMEN LOCI ILLUS, DOMINUS VIDET, q. d.: Abraham loco huic in quo filium immolavit, dedit nomen hoc, scilicet adonai iire, id est, Dominus videbit, vel videt, idque ex eo quod ipse filio suo roganti de victimâ v. 8, responderit, adonai iire, id est, Dominus videbit, sive providebit de victimâ. Ita Vatablus, Lipoman., Oleaster, Perer. et alii.*

Ex verbo iire, id est, videbit, factum est nomen Moria, id est, visio; unde mons hic dictus est Moria, id est, visionis, ut patet v. 2 in Hebræo, Moria ergo idem est quod adonai iire, id est, Dominus videbit.

Rursum ex iire, et antiquo nomine Salem (sic enim prius vocata est Jerusalem, ut patet c. 14, 18) conflatum est nomen Jerusalem; Moria enim erat in Jerusalem. Ita Andr. Masius in Josue c. 10.

Secundo, S. August. lib. 16 Civit. c. 52: Dicitur, inquit, hoc locus Deus videt, id est, Deus videri se fecit, cum per angelum apparuit Abrahæ, v. 11.

Tertio, Hebræi, Chaldeus et Pererius: Dicitus est, inquit, mons hic Dominus videt, quia Dominus in hoc monte vidit afflictionem, obedientiam et sacrificium Abrahæ, illudque acceptavit, atque afflicto Abrahæ providit, per Angelum sistentem gladium Abrahæ, et per arietem pro Isaac substitutum.

Quarto, dicitur mons hic, Dominus videt, quia in monte hoc extruendum erat templum, in quo Deus visurus et exauditus erat supplicantium vota. Unde Chaldeus putat Abrahamum hic suâ immolatione montem hunc Moria, sive Sionem destinasse templo, illudque ibi ædificandum prædixisse. Sic enim habet

Chaldeus: *Et dixit Abraham coram Domino: Hæc erunt servientes (Deo) generationes, propterea dicitur in die hæc: In monte hoc Abraham coram Deo immolavit.*

UNDE USQUE HODIE DICITUR: IN MONTE (subaudi, cui nomen est) DOMINUS VIDEBIT. Subaudi, hoc, illud gestum, vel factum est. Cum enim homines narrant aliquid quod accidit, vel factum est in monte Sionis, sive in Moria, dicunt id factum esse in monte cui nomen est, Dominus videbit, q. d.: Etiamnum hoc tempore, quo ego Moses hæc scribo, iste mons exinde vocatur, Dominus videt, vel videbit; quia scilicet in eodem Abraham Deo immolavit, dicens: Dominus videbit, vel providebit sibi victimam, illi mi; et quia in eodem Deus Abrahæ visus est, ut vertunt Septuag., dum ei per angelum apparuit.

Secundo, usque hodie dicitur, etc. q. d.: usque hodie hoc dicto Abrahæ, Dominus videbit et providebit, quasi proverbio utitur, dum in angustiis constituit, speramus et invocamus Dei auxilium. Speramus enim quod, sicut in monte hoc Moria Dominus vidit tam afflictionem quam pietatem et obedientiam Abrahæ et Isaac eorumque miseratus est: ita pariter nos posterosque nostros, presertim in hoc eodem monte et templo Moria orantes, in quilibet afflictione, videbit, respiciet, exaudiet et liberabit. Ita S. Hieronymus, Cajetanus et Perer.

Idem proverbium Christianis usurpandum, ut in omni tribulatione recipient se in montem Moria, in montem templi, in monte spei et orationis, dicantque: Dominus videbit et providebit omni necessitati mee.

Ita S. Gordius martyr, spe in Deum fretus, ultrò se præsidii et tormentis obtulit; jubet ille expediri flagella, rotas, euleos et omne tormentorum genus excogitari. Gordius oculos ad eælum elevans, illud psalmi pronuntiavit: *Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo; et non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Tormenta deinde ultrò in se provocat, et si que mora intercedat, increpat, ac tandem vultu alaci in ignis supplicium volens se immisit, inquit S. Basilus serm. de Gordio.

Nota. Pro iire, id est, videbit, jam Hebræi alii punetis legunt ierac, id est, videbitur, quasi dicant: *Unde usque hodie dicitur: In monte Dominus videbitur, id est, apparebit et succurret. Sed eodem redit sensus: cum enim Deus videt nos, tunc pariter videtur à nobis.*

Verùm S. Ambros., Eucherius, Vatabl. et Lipom: sic exponunt, quasi hæc sit prophætia de Christo, q. d.: *In monte Dominus videbitur, id est, Christus Dominus apparebit in monte hoc et templo Sion, cum in eo concionabitur; et in monte Calvarie, cum in eo crucifigetur. Unde et Septuaginta vertunt: In monte Dominus visus est.*

VERS. 15. — *VOCAVIT AUTEM ANGELUS DOMINI ABRAHAM SECUNDO.* Quia primò vocavit eum, cum vetuit ne filium immolaret, v. 11. Per angelum hunc Origenes intelligit Filium Dei. Filius Dei, inquit, sicut inter

homines habitu repertus est homo, ita hic inter angelos habitu repertus est angelus, non quasi angelicam naturam assumpserit, sed quis angeli munus, quod est Dei voluntatem annuntiare, hic suscepit. Verum contrarium docet passim Patres, scilicet angelum hunc fuisse angelum, non Filium Dei; patet enim ex sequentibus eum loqui ut legatum Dei, verbaque Dei enuntiare, quasi esset præco Dei; ergo fuit angelus, non Filius Dei.

VERS. 16. — *QUIA FECISTI HANC REM.* Hinc videtur quod Abraham hæc sua obedientia et filii victimâ inter alia meruerit, saltem de congruo, ut ex sua stirpe potius quam ex aliâ, imò ex eodem Isaac nasceretur Christus; ac consequenter idem meruit et Isaac; hoc enim est præmium obedientiæ, quod mox subijci Deus dicens: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* Ita Perer. Vide quid sit Deo obedire; vide quàm grata, quanti meriti apud Deum sit obedientia. Præclarè S. Hieron. (vel quisquis est auctor) Epist. de circumcis. : *Cum, inquit, unico non parciat in terris, stellis pro filiis remunerare iubetur in caelis.* Cur semen Abrahæ comparatur stellis dixi c. 15, v. 5.

CAPUT XXIII.

1. Vixit autem Sara centum viginti septem annis.
2. Et mortua est in civitate Arbee, quæ est Hebron, in terrâ Chanaan: venitque Abraham ut plangeret et fletet eam.
3. Cùmque surrexisset ab officio funeris, locutus est ad filios Heth, dicens:
4. Advena sum et peregrinus apud vos: date mihi jas sepulcri vobiscum, ut sepeliam mortuum meum.
5. Responderunt filii Heth, dicentes:
6. Audi nos, Domine, princeps Dei es apud nos: in electis sepulcris nostris sepeli mortuum tuum: nullusque te prohibere poterit quin in monumento ejus sepelias mortuum tuum.
7. Surrexit Abraham, et adoravit populum terræ, filios videlicet Heth;
8. Dixitque ad eos: Si placet animæ vestræ ut sepeliam mortuum meum, audite me, et intercedite pro me apud Ephron filium Scôr,
9. Ut det mihi speluncam duplicem, quam habet in extremâ parte agri sui: pecuniâ dignâ tradat eam mihi coram vobis in possessionem sepulcri.
10. Habitabat autem Ephron in medio filiorum Heth. Responditque Ephron ad Abraham, cunctis audientibus qui ingrediebantur portam civitatis illius, dicens:
11. Nequaquam ita fiat, domine mi, sed tu magis auscultâ quod loquor: Agrum trado tibi, et speluncam quæ in eo est, presentibus filiis populi mei; seveli mortuum tuum.
12. Adoravit Abraham coram populo terræ.
13. Et locutus est ad Ephron circumstante plebe: Quæro, ut audias me; Dabo pecuniam pro agro; suscipe eam, et sic sepeliam mortuum meum in eo.
14. Responditque Ephron:
15. Domine mi, audi me: Terra quam postulas,

VERS. 17. — *POSSIBERIT SEMEN TUUM PORTAS.* Puta urbes Chanæeorum sub Josue; Palestinorum, Ammonitarum, Syrorum, etc. sub Davide et Salomone. Est synecdoche; per portas enim intelligit urbes; qui enim portas occupat, urbem occupat. Sic Christus portas inferorum infernum occupavit et deprædatus est. Sic et Apostoli eorumque successores Romam omnesque penè orbis urbes subegerunt Christo, Christie fidei et Ecclesie.

VERS. 18. — *BENEDICENTUR IN SEMINE TUO OMNES GENTES, q. d.:* In Christo qui ex te nasceatur, quasi semen, id est, proles tua, imò Dei, benedicta, justitiam, gratiam, salutem et gloriam assequantur quælibet gentes. Vide dicta ad Gal. 5, 16.

VERS. 20. — *QUOD MELCHA QUOQUE GENESITUS FILIOS NACHOR.* Textur hic genealogia Nachor, tunc in gratiam Abrahæ cuius ipse erat frater, tum propter Rebeccam, quam sibi nupum, filio verò suo Isaac uxorem quæsitivam Abrahæ, ut ex eâ manifestò constaret genus tam maternum quam paternum Jacobi et Jacobæorum, puta Israelitarum omnium.

CHÂPITRE XXIII.

1. Sara, ayant vécu cent vingt-sept ans,
2. Mourut en la ville d'Arbee, qui est la même qu'Hebron, au pays de Chanaan. Abraham la pleura, et en fit le deuil *durant plusieurs jours*;
3. Et s'étant levé, après s'être acquitté de ce devoir qu'on rend aux morts, il vint parler aux enfans de Heth, et il leur dit:
4. Je suis parmi vous comme un étranger et un voyageur; donnez-moi droit de sépulture au milieu de vous, afin que j'enterre la personne qui m'est morte.
5. Les enfans de Heth lui répondirent:
6. Seigneur, écoutez-nous: Vous êtes parmi nous comme un grand prince; enterrez la personne qui vous est morte dans nos plus beaux sépulcres; nul d'entre nous ne pourra vous empêcher de mettre dans son tombeau la personne qui vous est morte.
7. Abraham s'étant levé, adora les peuples de ce pays-là, qui étaient les enfans de Heth, *pour leur témoigner sa reconnaissance*,
8. Et il leur dit: Si vous trouvez bon que j'enterre la personne qui m'est morte, écoutez-moi, et intercédez pour moi envers Ephron, fils de Scôr.
9. Afin qu'il me donne sa caverne double qu'il a à l'extrémité de son champ, qu'il me la cède devant vous pour le prix qu'elle vaut, et qu'ainsi elle soit à moi pour en faire un sépulcre.
10. Or, Ephron demeurait au milieu des enfans de Heth; et il répondit à Abraham devant tous ceux qui s'assemblaient à la porte de la ville, et lui dit:
11. Non, mon seigneur, cela ne sera pas ainsi; mais écoutez plutôt ce que j'em'en vais vous dire: Je vous donne le champ et la caverne qui y est, en présence des enfans de mon peuple; enterrez-y celle qui vous est morte.
12. Abraham fit une profonde révérence devant le peuple du pays.
13. Et il dit à Ephron, au milieu de tous: Écoutez-moi, je vous prie; je vous donnerai l'argent que vaut le champ; recevez-le; et j'y enterrai ensuite celle qui m'est morte.
14. Ephron lui répondit:
15. Mon seigneur, écoutez-moi: La terre que vous me demandez vaut quatre cents sicles d'argent. C'est le prix de la chose dont il s'agit entre vous et moi; mais qu'est-ce que cela pour que je le reçoive de vous?

quadringentis sicles argenti valet: istud est pretium inter me et te: sed quantum est hoc? sepeli mortuum tuum.

16. Quod cum audisset Abraham, appendit pecuniam quam Ephron postulaverat, audientibus filiis Heth, quadringentos sicles argenti probatè monetè publicè.

17. Confirmatusque est ager quondam Ephronis, in quo erat spelunca duplex, respiciens Mambre, tam ipse, quam spelunca, et omnes arbores ejus in cunctis terminis ejus per circuitum.

18. Abrahæ in possessionem, videntibus filiis Heth, et cunctis qui intrabant portam civitatis illius.

19. Atque ita sepelivit Abraham uxorem suam in spelunca agri duplici, quæ respiciebat Mambre: hæc est Hebron in terrâ Chanaan.

20. Et confirmatus est ager, et antrum quod erat in eo, Abrahæ in possessionem monumenti à filiis Heth.

COMMENTARIUM.

VERS. 2. — *ARBEË, QUÆ EST HEBRON.* Unde Hebron dicta sit Arbee, dicitur Josue 15. Mortua est Sara anno ætatis 127, qui fuit Abrahæ 137, biennio post mortem Thare: mortuus est enim Thare anno Abrahæ 155.

VENITQUE ABRAHAM UT PLANGERET ET FLETET EAM. Putant aliqui Saram mortuam esse absente Abrahamo, et propterea dixisse Mosen, *Venitque Abraham.* Verum venire apud Hebræos sæpè significat ordiri aliquid, accingere se ad aliquid faciendum. Sic Abraham hic venit, id est, accinxit se ad plangendum Saram. Unde aliqui verbum: *Capit Abraham plangere Saram.*

Nota. Planetus distinguitur à fleta significatque solemnem luctum, luctusque et funeris pompam. Sic Stephano fecerunt planetum magnum, id est, magnam luctus et funeris pompam. Actor. 7. Sic David solemniter et carmine planxit Saul et Jonatham, cæcos in bello, 2 Reg. 1, 17. Sic universus Juda et Jerusalem planxit et luit mortem Josiæ regis dilectissimi, 2 Paral. 35, 24.

VERS. 4. — *JES SEPULCRI.* Hebraicè est *achussat keber*, id est, possessionem sepulcri sive sepulcralem: non enim petit Abraham misceri sepulcris idololatrarum, sed sibi seorsum locum postulat, in quo sepeliatur tam Sara quam ipse et poster. Mystice abbas Pastor in Vitis Patrum rogatus à quodam, *Quid faciam ut salver?* respondit: « Quando venit Abraham in terram reprobationis, monumentum sibi comparavit, et per sepulcrum terram in hereditatem accepit, » q. d.: Ita et tu per cogitationem mortis tendes ad salutem in coelum. Et dixit frater: *Quid est sepulcrum?* respondit senex: *Locus flendi et lugendi.*

MORTUUM MEUM, id est, mortuum meam, uxorem scilicet. Ita S. August. Secundò simplicitè, *mortuum meum*, scilicet corpus vel cadaver. Unde Vatablus vertit: *Fumus meum.* Adde, post mortem nulla in corpore sexus distinctio consideratur; unde rectè vocamus mortuum, sive is vir sit, sive femina.

VERS. 6. — *PRINCEPS DEI ES APUD NOS.* Quasi dicant:

Enterrez-y celle qui vous est morte, et n'en payez rien; vous me ferez plaisir.

16. Ce qu'Abraham ayant entendu, il fit peser, en présence des enfans de Heth, l'argent qu'Ephron lui avait demandé, c'est-à-dire, quatre cents sicles d'argent en bonne monnaie, et reçut de tout le monde.

17. Ainsi le champ qui avait été autrefois à Ephron, dans lequel il y avait une caverne double, qui regarde Mambre, fut livré à Abraham avec tous les arbres qui étaient autour:

18. Et ce champ lui fut assuré comme un bien qui lui devint propre, en présence des enfans de Heth, et de tous ceux qui entraient dans l'assemblée qui se tenait à la porte de la ville.

19. Abraham enterra donc sa femme Sara dans la caverne double du champ qui regarde Mambre, où est la ville d'Hebron, au pays de Chanaan;

20. Et le champ avec la caverne qui y était, fut livré en cette manière, et assuré à Abraham par les enfans de Heth, afin qu'il le possédât comme un sépulcre qui lui appartenait légitimement.

HABEMUS ET REVEREMUR TE QUASI PRINCEPEM, ET, UT SEPTUAG. VERTANT: *Regem sanctam,* qui Deo carus est, ac proinde insignis et illustris sis, eximieque venerandus. Suscipimus te ob tuas virtutes et propter Dei erga te favorem, curam et protectionem: perinde ac si magnus esses princeps, ex celo ad nos lapsus.

IN ELECTIS. In selectissimis sepulcris nostris sepeli Saram. Non sunt assenti mentem Abrahæ, qui cum Hethæis, utpote idololâtris, misceri et sepeliri volebat.

NULLUSQUE TE PROHIBERE POTERIT. Nemo erit tam profervus, ut audeat velitque te prohibere.

VERS. 7. — *ADORAVIT.* Hebraicè est *istachû*, id est, incurvavi se Abrahæ gratias agens, et honorem ac reverentiam civilem exhibens Hethæis. Ita Cajetanus et alii.

VERS. 9. — *SPELUNCAM DUPLICEM.* Erat duplex, vel quia duas habebat cryptas, unam pro sepeliendis viris, alteram pro mulieribus, ut vult Procopius; vel quia una erat interior, alia exterior, in quâ quasi inclusa erat interior. Ita Aben Ezra.

PECUNIA DIGNA. Pretio justo.

VERS. 10. — *PORTAM CIVITATIS.* Hinc videtur quod in portis, quasi loco publico, quò omnes etiam exteri faciliè convenirent, olim tam commercia quàm judicia peragi solebant. In portis ergo olim sedebant iudices, scabini et consules, ibique omnia tam publica quàm privatorum negotia tractabant, ut jam sedent et tractant in domo civica.

VERS. 15. — *DABO PECUNIAM PRO AGRO.* Nolebat, Abraham agrum gratis habere, sed emere justo pretio, tum quia hoc est animi honesti, liberalis et regii, tum ne posterì Ephronis agrum repeterent, vel communem in eo sepulturam postularent. Ita viri liberales inter se certant liberalitate, sicut avari certant parcimoniâ. Narrat Ælianus, Alcibiadem Socrati preceptorì lautissima munera misisse: ea Socrates magno animo recusavit. Xantippe uxore plurimum instante